

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

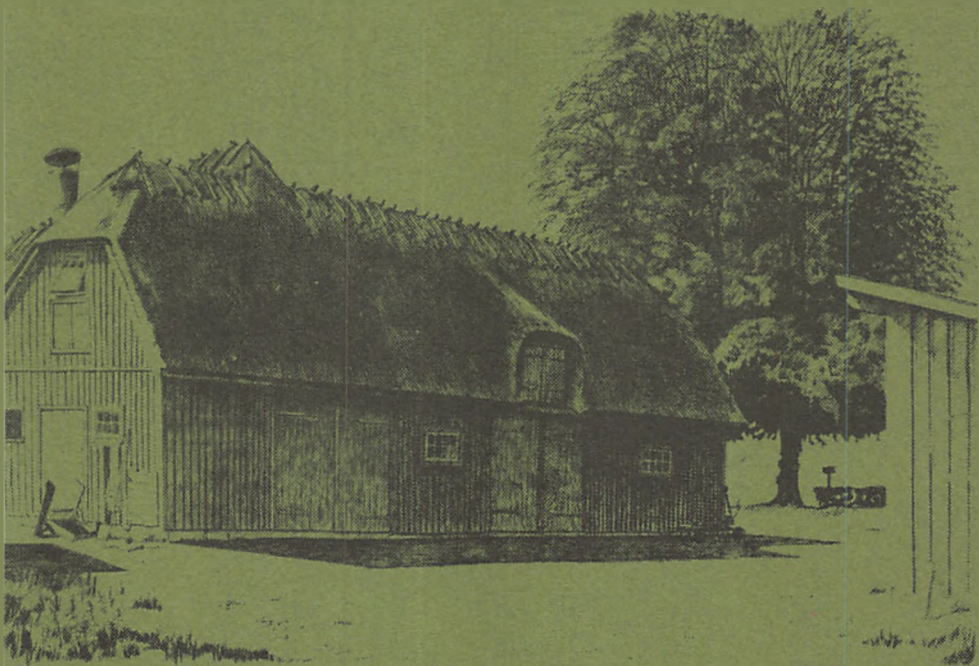
Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRSSKRIFT

1984

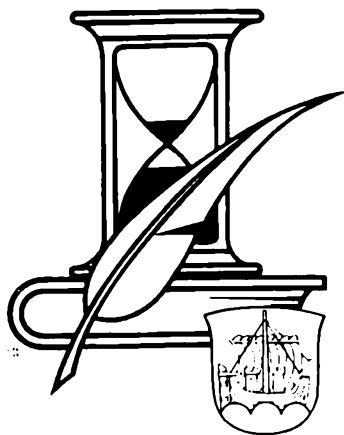

LOKALHISTORISK ARKIV
STUBBEKØBING

Forsideill.: Den gl. lade v. Hjortelund Skovfogedhus, Østfalster.

ÅRSSKRIFT

1984

LOKALHISTORISK ARKIV
STUBBEKØBING

*Udgivet af Lokalthistorisk Forening for Stubbekøbing Kommune
Udarbejdet af Lokalthistorisk Arkiv, Stubbekøbing Bibliotek
Redaktion: Bende Øgendahl, Erik Mahnfeldt
Illustrationer og omslag: Poul Wang
Tryk: Lysko-Tryk, Nykøbing F.*

ISSN 0109-2162.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Fra Emma Bramsens erindringer.....	side	4
Skatten i Sortenshave	-	7
Fællesskabet om Horreby Lyng.....	-	9
Stednavne på Østfalster.....	-	11
Et skud i natten.....	-	16
Det gamle sogneråd i Aastrup.....	-	21
Fædre og sønner på Næsgaard Agerbrugsskole	-	26
Nordfalster under svenskekrigene.....	-	31
Fra "Maglebrænde Avis".....	-	32
Kirken i Nørre Ørslev.....	-	34
Det fornemme bryllup i 1515.....	-	36
En sølvske fra 1702.....	-	38
Stangerup Gods.....	-	40
Karleby Kirke.....	-	42
Den snilde præst i Karleby.....	-	43
Revolutionen i Stubbekøbing 1559.....	-	45
Forhistorisk hjernekirurgi på Østfalster.....	-	52
Sygekasserne i landdistrikterne.....	-	55
Det stod i Stubbekøbing Avis.....	-	57
Om rytterskolerne på Falster	-	59
De rigtige fattig-firser -		
for 100 år siden.....	-	63
Holberg på Falster.....	-	68
Røveralléen.....	-	72
Stenreliefferne i Sønder Kirkeby.....	-	73
Mindelunden i Aastrup by.....	-	73
Skolehaven i Vejringe.....	-	74
Valdemars-egen.....	-	75
Midsommerskikke.....	-	76
Jacobs Vænge.....	-	77
Gamle Stubbekøbing-minder.....	-	79
Årsberetning.....	-	82

Årshæftet kan rekvireres ved henvendelse til Lokalhistorisk Arkiv og Stubbekøbing Bibliotek - tlf. 03-84 15 29.
Pris 25,00 kr.

FRA EMMA BRAMSEN'S ERINDRINGER

Under dette navn gemmer sig en spændende personlighed, som ældre Stubbekøbing-borgere nikker genkendende til. Helene Strange har engang snakket med Emma Bramsen og fortæller i "Den ældste Generation i Lolland-Falsters Stift" om dette interview:

Kun såre få Falsringer har overværet de store begivenheder, som først i 1860'erne fandt sted i København. Emma Bramsen er måske den eneste, som ved selvsyn og igennem selvoplevelser kan tale med om det, der foregik i de bevægede år og dage i slutningen af Frederik VII's og begyndelsen af Christian IX's regeringstid. Dertil kommer, at hun igennem sin plads hos kammerjunkeren Thorsen, enken efter en af Frederik VII's adjudanter, fik yderligere lejlighed til at høre og se adskilligt, som ellers ikke faldt i almindelige falstringers lod.

Emma Bramsen blev født den 20. maj 1839 i Stubbekøbing, hvor faderen var skomager. Alene hendes alder flytter tankerne tilbage til længst hensvundne tider, men når man hører hende - livlig og åndsfrisk, som kun de færreste på 70 (og hun er i 90'erne) - fortælle op om det, hun har levet med i, får man det hele som på nært hold. Særlig drejer hendes tanker sig om de begivenhedsrige år, da hun som ganske

ung pige kom til at opholde sig i hovedstaden. Her kom hun blandt andet til at se et stort optog for Karl XV af Sverige under et af hans besøg i Danmark, og hun så grækerne, da de i 7 vogne blev kørt fra Toldboden til Christiansborg for senere at kære den unge prins Vilhelm til konge i Grækenland. Hvad hun her især bed mærke i, var tjenernes og hejdukkernes korte, foldede skrorter. Ligeledes blev hun vidne til de forskellige folkestemninger, der gav sig udslag i byen ved efterretningerne om Frederik VII's død. Christian IX's udnævnelse til konge, krigens udbrud, Dannevirkes fald, soldaternes hjemkomst o.m.a. - Hun var også til stede, da kongeskibet med Frederik VII's kiste kom til København, og hun var med til at defilere forbi hans kiste i slotskirken. Hun var da i følge med sin frue, der havde lånt hende en sørgedragt, som skulle bæres for at komme med ved en sådan lejlighed. Forøvrigt var hun ansat halvt som husbestyrerinde og halvt som selskabsdame for den fine kammerjunkerinde, der var født på St. Thomas. Hun kom således også altid med hende i teatret og måtte følge hende overalt, når hun skulle ud. Mest kom de hos generalinde Krogh, enke efter den bekendte general fra tre-års-krigen. Generalinden havde tidligere været hofdame hos Christian IX's svigermoder, landgrevinde af Hessen, og boede nu i en lejlighed på Amalienborg. Tronfølgeren boede da med sin familie i Det gule Palæ, og børnene derfra løb ud og ind hos generalinden, som de kaldte for "tante" og betroede hende både deres små og store glæder og sorger. Emma Bramsen havde her ofte lejlighed til at se de unge højheder, og som alle andre beundrede hun de skønne prinsesser Alexandra og Dagmar. De var da begge forlovede, men storfyrst Nicolaus blev straks efter døds syg, og prinsesse Dagmar rejste til Rusland for at tage afsked med ham. I den anledning blev der digtet en længere vise, som Emma Bramsen endnu ved interviewet husker et par vers af.

Som bekendt gik prisessen derpå "i arv" til storfyrstens broder, og Emma Bramsen så også den senere kejser Alexander III under et besøg i København. Prinsen af Wales besøgte ligeledes sin brud og forærede hende da en parasol med guldstel. Om aftenen var han i Tivoli sammen med sin adjutant,

og de var da ved at få klø af et par sømænd, hvis piger de engelske herrer bærede med deres opvartning!

I Det gule Palæ var alt meget småt og tarveligt, og det var en meget stor højtide for de unge prinser og prinsesser hvert år at få 2 Rigsdaler i julegave fra morfaderen. Det sidste år Alexandra var hjemme, fik hun dog ikke den sædvanlige gave, og da hun beklagede sig derover, svarede landgreven, at han ikke ville byde Englands vordende dronning 2 Rdl.

- Da den unge prins Vilhelm skulle sejle til Grækenland, blev der sagt til ham, at de ikke forstod, at han turde give sig i lag med de urolige grækere, hvortil han svarede: "Jo, jeg vil hellere det end risikere at komme til at gå herhjemme som en anden onkel Ferdinand". Prins Vilhelm fandt ikke den gamle arveprins' lod særligt fristende.

Prins Valdemar, der da var en ganske lille fyr, var ofte til megen morskab for sine omgivelser. En dag kom han slæbende med en stol for at skildvagten skulle sidde ned!

- og en anden gang var han meget fornærmet, fordi samme skildvagt ikke havde præsenteret gevær for ham.

Flere andre forskelligartede minder fra Københavner-tiden drager Emma Bramsen frem, ligesom hun også har meget at fortælle fra sin egen by. Efter at hun var færdig med tjenesten hos kammerjunkeren, rejste hun tilbage til Stubbekøbing og åbnede en systue, som blev ret stor efter byens forhold, og til tider havde hun 4-5 syersker.

Da hun var godt 60 år, blev hendes øjne dårlige, og hun lagde så sytøjet til side og begyndte på kransbinding. Her kom hun bl.a. til at binde en stor dekoration fra byrådet i Stubbekøbing til den gamle dronning Louises bære.

Emma Bramsen boede sine sidste år i "Elvers Minde" på Asylvej. Hun var lidt i familie med gartner Elvers, som lod bygningen opføre, og hun blev den første, som kom til at flytte ind, og var på det tidspunkt, interviewet fandt sted, den eneste af de første beboere, som var tilbage. Hun var ligeledes den sidste af Elvers' slægt. Selv var hun et stykke af Stubbekøbings historie.

Emma Bramsen døde den 6. februar 1934, 94 år gammel.

SKATTEN I SORTENSHAVE

På en eller anden måde kan en skjult s k a t få os allesammen til at spidse ører!

Her er der tale om en gammel overlevering, som vi kender lidt til. Fra forskellige kilder, men nogenlunde samstemmende, beretter de, at svenskerne i 1659 skulle føre de penge, de havde røvet på Falster, over til Møn for at få ført dem videre til den svenske konge.

Overfarten skete på den tid fra Ore Bymark til et sted lidt nord for den nuværende færggård på Møn-siden.

En svensk officer, der havde boet i Aastrup, skulle føre pengene over vandet, og manden på gården skulle ro for sin meget lidt velkomne logerende. Da de var nået halvvejs over sundet, vendte officeren sig og så tilbage mod Falster, og bonden udnyttede chancen og slog sin passager så voldsomt i hovedet med åren, at han mistede bevidstheden. Efter at have befriet officeren for pengeskatten, lossede bonden officerens lig ud i vandet, drejede båden og begyndte hurtigt tilbagetoget mod Falster.

Imidlertid havde tre svenske soldater fra Møn været vidne til det skete. De fik hurtigt fat i en båd og satte efter den formastelige, og selvom danskeren havde et forspring, halede svenskerne stærkt ind på ham, fordi de var tre om at ro.

Nået Falster-kysten sprang bonden i land og spænedes mod sin gård. Vejen gik gennem skovene ved Sortenshave, og han gemte formuen i et hul under et stort træ's rodnet. Da bonden nåede til sit stuehus, sprang han ind gennem forstuen og gemte sig i has. bag ved den åbentstående dør. Svenskerne kom farende og regnede med, at flygtningen havde gemt sig inde i huset. Mens soldaterne ransagede huset, benyttede danskeren sig af lejligheden, løb hurtigt ud gennem døren og søgte skjul langt væk fra gården.

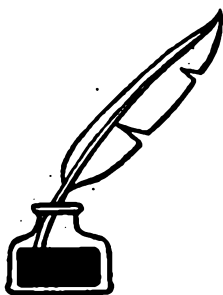
Svenskerne fandt således ikke trods søgen den røvede formue og måtte tage afsted med uforrettet sag. Bonden måtte holde sig gemt i længere tid, til svenskerne var ude af landet. Nu kom så tiden, hvor Aastrup-bonden skulle høste frugten af sin indsats. Han skyndte sig op på en høj, der i en af overleveringerne betegnes som Bringsere Bakke og i en anden som "Bommehøj". (Bommehøj skulle være en kæmpehøj, der lå på en mark i Moseby, lige øst for Aastrup. Højen

skulle efter sigende være sløjft sidst i 1920'erne). Manden mente, at han fra dette sted ville kunne se ud over skoven og genkende det træ, hvorunder han havde gemt skatten for svenskerne.

Jo, han genkendte træet! Glad sprang han ned i skoven, - men ak, gang på gang gentog det sig: Han mente fra bakken, at dér var træet, - og måtte atter engang konstatere, når han kom derned, at heller ikke dér var den! Trods utallige rekognosceringer lykkedes det aldrig bonden at finde skatten, og han må vel næsten have følt det som Nemesis, der greb ind, fordi han havde dræbt den svenske officer i sin begærlighed. Mange år hengik, man glemte vel alt, hvad der var passeret. En skønne dag kom en fattig husmand fra Moseby og skulle rydde et jordstykke i skoven - og da han ville fælde et stort træ, kom de mange penge frem! Husmanden har jo nok set det som en belønning fra oven!

Det siges, at der var tale om så stor en formue, at der var nok til husmanden og hans børn i al hans levetid - ja, at der endnu i dag kan spores rigdom på denne egn!

En lykkelig slutning på et uhyggeligt drama.

FÆLLESSKABET OM HORREBY LYNG

I 1600-tallet var der allerede tale om fællesskab med hensyn til overdrev, hørende til de forskellige landsbyer.

I den store Horreby Lyng, som forøvrigt er blevet fredet for få år siden til glæde for befolkningen nu og i fremtiden, havde et antal landsbyer andele og græsgange for deres kvæg. Horreby Lyng udgør et mægtigt areal, nemlig ca. 300 tdr. land.

I 1655 forhandles der ved Sønder-Herreds ting (Nykøbing) flere stridigheder, der var opstået om brugen af overdrevet. Vi hører her bl.a., at Grimmelstrup mænd havde "græsbed" i lyngen og vogtede deres heste, så de ikke gik op i Horreby Mark. For Falkerslev udtaler et vidne, at han for 27 år siden var hos sin far i Falkerslev, "da lod de deres heste udi helde (dvs. fodlænke) på Store Lyng, der red han ud igennem Grimmelstrup Skov, ud ad en vase (dvs. en indkastet eller afmærket vej) og på samme store Store Lyng, og der slap de dem løse, og somme lod de i helde dér, dog lå de hos dem dér og vogtede samme heste dér, og ingen talte dem intet til derfor".

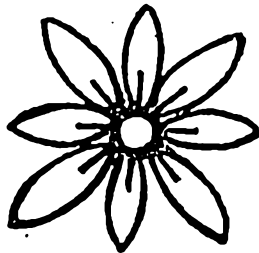
Omtrent på samme tid behandledes ved tinget en anden sag, hvori Horreby mænd ligeledes var indblandet.

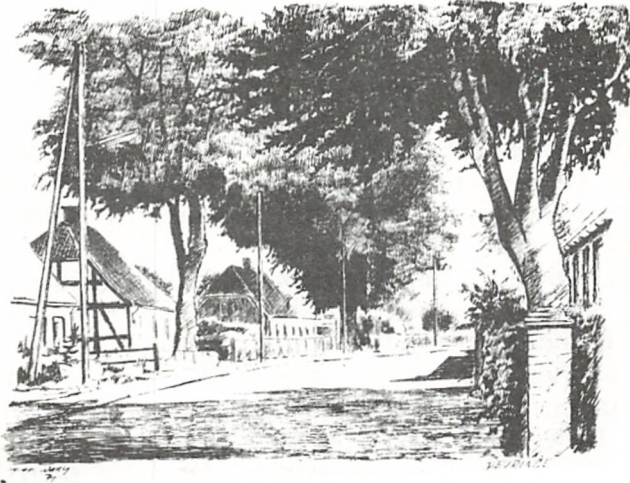
Sagen begynder med, at Horreby og Egets mænd pantede de Karleby og Tunderup mænd "så mange af dem, der havde været ude i marken før St. Hansdag at riste deres jord (dvs pløje jorden første gang). Nu om dage ville man naturligt spørge, hvad det kom Horreby og Eget ved, at man i Karleby og Tunderup pløjede sin jord? Men den mark, der er tale om, må have været en mark, der var fælled, og den og en tilsvarende mark i Horreby og Eget må, som det hed "have været fælled tilsammen". Pløjede nu Karleby og Tunderup mænd deres jord for tidligt, unddrog de altså Horreby og Eget mænds kvæg en del af den fælles græsning. Således må forholdet vist forstås.

For nu at bevise, at de var i deres gode ret ved den foretagne pantning, indstævnedes Horreby mænd vidner til besvarelse af spørgsmålene: 1) Om det ikke er dem vitterligt, at "Falsters Lands gammel vis og skik er, at ingen måtte sig tilfordriste af landsens bønder at vår- eller sommerriste nogen jord i fælleden før St. Hansdag midsommer uden alene de, som

har årligen års et åbent overdrev". 2) Om ikke de, som således havde ristet jord i fælleden, straks blev pantet hver for en tønne øl af de andre byer, "som horn om horn med hverandre". Horn bruges i betydningen kvæg, og udtrykket "horn ved horn" må formentlig forstås sådan, at de pågældende byer havde deres fælled liggende tilsammen. Som 3) og 4) spørgsmål fik vidnerne forelagt, om de, der var pantet, ikke straks havde hjemløst deres pant og ellers ladet sige god for sig og straks gjort udlæg derfor. Vidnernes udsagn gik ud på, at sådan forholdt det sig, og blandt vidnerne var der et, der huskede 50 år tilbage i tiden.

Trods det, at der altså her var tale om en gammel skik og vis, synes dommen at give Karleby og Tunderup mænd medhold. Den siger nemlig, at de må have lov at sommerriste deres jord i fællesmarken, så som tilforn er sket udaf Arilds Tid. Muligvis kunne man tænke sig, at dommen er blevet denne under hensyn til bemærkningen: "uden alene de, som har årligen års et åbent overdrev". Karleby og Tunderup mænd havde nemlig overdrev i Karleby og Tunderup skove, og her gik deres køer og kvier, heste og hopper. Kun får, lam og svin gik på den fælled, i hvilken Karleby og Horreby mænd havde "lod og del og græsgang med hverandre". Sammen med fordel af den frie græsgang i skovene synes Karleby og Tunderup mænd således at have haft en noget større dispositionsret over den mark, der var fælled, og som ellers da var fælles med de Horreby mænd.

STEDNAVNE PÅ ØSTFALSTER

Når vi søger oplysning om, hvorfra landsbynavnene stammer, har vi en fortrinlig vejledning i den matrikel over Falster, som er bevaret i den såkaldte Kong Valdemars Jordebog. Dette håndskrift stammer fra en Sorø-skriver, broder Johannes Jute's, hånd omkring år 1300, og det hører til vore ældste håndskrifter og skulle være en temmelig nøjagtig afskrift efter et endnu ældre håndskrift.

Den oprindelige Falsterliste stammer formentlig fra ca. 1231. Andre kilder har vi i både krongodslisten, ø-listen og fra købstadslisten, således at næsten et fuldstændigt Falster-kort kan tegnes med navnene i den form, de havde i det 13. århundrede.

Først vil vi tage landbyerne med "thorp". Et thorp er en udflytterby, eller fra starten snarere en udflyttergård. Forleddet er ofte et velkendt mandsnavn, som Algut, nemlig i Algestrup, Grimulv for Sønder Grimmelstrup, Thruels for Truelstrup, Toste for Nr. Tåstrup. I modsætning til mange andre thorp-navne f. eks. på Lolland bærer de ovennævnte ikke præg af kristen-navne; navnene er altså ældre end den tid, hvor kristendommen trængte frem. Søger man forklaring på de thorp-navne, der ikke har mandsnavne som forled, kan vi tage Aastrup, der i Valdemars Jordebog skrives Asthorp, og man står så overfor valget mellem at forklare forleddet som ås (bakkeryg) eller som mandsnavnet Åse, og så må man antagelig vælge mandsnavnet. Det, der taler

imod, er at i Vald. Jb. nævnes Asthorp, hvor man skulle have ventet Asæthorp, men der er jo mulighed for, at netop dette navn kan høre til undtagelserne.

Dukkerup kan sikkert henføres til et tilnavn: Dukke. Listrup ser ud til at have navnet Lithær, et mandsnavn der træffes én eneste gang i et hallandsk dokument, som er indført i Vald. Jb.

Stangerup, egentlig Stangættthorp, kan udgå fra det almindelige navneord Stang, men det er heller ikke utænkeligt, at en mand på grund af sin højde kan have haft et tilnavn Stang. Sulerup kommer fra navnet Sule, der træffes i et samtidigt dansk dokument, og Tunderup kommer fra Tunne eller Tonne, der findes både i dansk og svensk.

Lidt specielt er der ved Skjoltrup, der i de skriftlige kilder frembyder en lang række forskellige navneformer. I mandtallet 1610 kaldes den Skolterup, i matriklen 1664 Schiøltrup, i 1688 Scotterup, som går igen i Danske Atlas og på Videnskabeligt Selskabs kort, i 1844 Schiølstrup, og i postadressebogen Skjoldrup. Desværre hører byen til de få, der ikke nævnes i Vald. Jb.

Den næststørste gruppe af beboelsesnavne er den på -by. Her kommer først Kirkeby, hvor både Nørre Kirkeby og Sønder Kirkeby har været herredskirker. De er begge fra gammel tid halvstore byer, så det kan ikke være deres størrelse, der har gjort, at de har fået denne rang. Der er imidlertid et forhold, der tyder på, at det er de gamle hedenske helligdomme, som fra starten har ligget her, og at Kirkebyerne i sin tid har været Viby. Krongodset ser ud til at have været inddraget tempelgods. På Falster består krongodset foruden af skoven på Farnæs af de to Kirkebyer, og det kan lettest forklares på den måde, at vi også her står overfor inddraget tempelgods. Så er byerne omdøbt, da kristendommen afløste hedenskabet, og så har vi forklaringen på, at intet stednavn på Falster vidner om hedensk gudsdyrkelse.

I denne forbindelse må tænkes på, at Falsters eneste runesten fra Sdr. Kirkeby netop er et minde om kampen mellem hedenskab og kristendom, idet runeristeren har skrevet sit ønske: "Thor vie runer" på en sådan måde, at de allerfleste ville overse det og kun få være i stand til at læse det. Måske

har kampen mellem hedenskab og kristendom netop her været hård, og derfor har man villet udslette alle spor af det hedenske og har lagt de første kirker på trods netop af de gamle Vibyer.

Andre byer er det let at genkende: Eks. Dalby sammensat af Dal og by; iøvrigt har halvdelen af de falsterske landsbyer på -by deres navn fra naturforholdene på stedet.

Til en anden gruppe hører Karleby, dvs. "de gamle mænds by", fra først af vel et tilfældigt drillenavn, og måske Horæby (nu skrevet Horreby, men udtalen her på Falster strider mod skrivemåden: Horeby). Det synes ikke at kunne betyde andet end "elskernes by" og er vel også fra først af et drillenavn. Man må kende den fordomsfrihed, som nordboerne i vikingetiden viste overfor personlige øgenavne, for at kunne tro på muligheden af, at sådanne navne virkelig kunne godkendes også af dem, de "gik ud over". Man har prøvet at forklare Horreby som det samme som Oreby, et navn vi jo har andetsteds, men det går ikke an. I Vald. Jb. har vi rigtignok gentagne gange et falsk h, men her er det jo ikke blot Jordebogen, men også de nyere former, der bevidner tilstedeværelsen af h, og dermed er denne tiltalende forklaring gjort umulig.

Efter -by, må vi tage -lev, som betyder "efterladenskab" eller "arvelod", og i god overensstemmelse hermed er forleddet altid et personnavn. Netop fordi der er tale om en arv, er navnene endnu ældre end de førnævnte. De er derfor allerede i Vald. Jb. så forandrede, at det kan blive vanskeligt at fastslå forleddets oprindelige form.

Sønder Alslev skrives som Alslef, forleddet er utvivlsomt forkortet, men det er nu umuligt at afgøre, om det har været Athæls- eller Alfs-, udtalen tyder nærmest på det første. Horbelev, iflg. Falsterlisten Horbærlef, af det Hornbori som findes på Kallerup-runestenen, en af de allerældste danske runestene, i svenske stednavne, og i et oldnordisk digt, men det træffes aldrig senere.

Falkerslev, iflg. Falsterlisten Fulcarslef, af mandsnavnet Folkar, som findes en enkelt gang i Sverige.

Sørslev, både i Falsterlisten og Hovedlisten Sørslef. I svenske bynavne på -stad synes at indgå et mandsnavn Sære- som kan være det samme.

Nørre Ørslev skrives i Falsterlisten Ørslef. En oprindelig form er også Øthæslef af et Ødhir, som genfindes i svenske stednavne.

I nær forbindelse med -lev er endelsen -løse. Der er flere forslag til dette -løse, men helt enighed er der ikke. Det kan være noget indkøbt eller indløst til forskel fra arvejord, men der tales også om at opfatte -løse-byerne som bosættelser af mænd, der har stået under de høvdinger, der gav -lev-byerne navn.

Her i kommunen har vi Meelse, i Falsterlisten Methæløsæ, i hovedlisten Miæthæløsæ. Der er mange steder i landet tale om dette navn. Der synes ikke at være noget andet nordisk ord end mjød (i ejeformen), der kan passe med forledets former; heller ikke hos svenskerne synes at være andre ord, der kan indgå i den forbindelse.

Ældre end alle disse endelser er endelsen -inge, der antageligt er så gammel, at den fra først af snarere betegner området end byen. Man har i en stor del af dem ment at genfinde ældgamle slægtsnavne, således i Bellinge; i andre, som de falsterske Brønninge (Maglebrænde og Lillebrænde) har man snarere villet se afledning af andre ord (brænde). I Bregninge er snarest tale om en afledning af plantenavnet "bregne". Til samme gruppe hører Skørringe iflg. jordebogen Skytringy, og også Vejringe, hvis ældre form er usikker, da Falsterlisten har Wætring, men den som regel mere oprindelige Hovedliste Wedringy.

Så kommer en del naturnavne: Morsby (Moseby) kaldes såvel i Falsterlisten som Hovedlisten Morknæs by, og den ligger jo også lige indenfor næsset Stubbehage. Forleddet kan måske være en aflydsform af mark, i betydningen "skov". Endvidere kan nævnes Næs og Hesnæs (vel egentlig Hestenæs), der er senere bebyggelser i Aastrup sogn.

Rimeligvis har vi det gamle -ved, "skov", i Bønnet, som nævnes i Jordebogen.

På overgangen til bygdnavne står Ore "udmark", dels som særligt bynavn og dels i sammensætninger.

Korselitze, som Falsterlisten skrives Kœcæliz er vel, som man længe har antaget, et vendisk navn, og i så fald vist nu det eneste på Falster.

Virket og Eget har efter de gamle former at dømme fået et falsk t tilføjet. Wirky betyder fæstningsværk (som i Danvirke), og der har jo også ligget et befæstet sted ved Virke sø. Eget er en sammenblanding, den kaldes i Falsterlisten for Eky ("en samling af egetræer"), men i Hovedlisten hedder

den Øghæ, men det er nu sikkert en urigtig form.

Ved -skov er der nok tale om steder, hvor skoven endnu stod i Valdemarstiden. I vor kommune har vi Halskov, men det giver ikke nogen vejledning til fortolkning; ældre form Haleskov. Tromnæs har måske til første led et ord, som kan betyde "bjælkestump, afhugget ende" ("trommer" ved vævning!).

I forleddet Stubbe-, som vi har i Stubbekøbing, Stubbehuse og Stubbehage, er der ikke sikkerhed for, at der er tale om det samme ord i alle. Stub og Stubbe er almindeligt kendte ord i betydningen træstub (nedrammet pæl), afhugget stump, kort stykke af noget - en betydning, der kan passe til Stubbehage med sin afstumpede form, medens træstub vil være mere tænkeligt for Stubbehuse. Stubbekøbing kan have samme form, men også her er der mulighed for, at vi kan have et personnavn til forled.

Kleppehuse ved Særslev er en nyere bebyggelse, som måske endnu stedkendte folk kan give en forklaring på, i så fald hører Arkivet gerne nærmere herom!

Carlsfeld er opkaldt efter prins Carl af Hessen, medens Christiansminde er opkaldt af rent personlige grunde.

Smalby er et navn af nyere dato. Omkring 1850 havde en bonde købt en gård i Karleby på den betingelse, at halvdelen af arealet skulle overlades Fideicommiss'et, der ville udstykke jorden dels til husmandslodder à ca. 3 tdr. land og dels med den vestlige side af landevejen fra Karleby til Nykøbing F. ligesom en særskilt afdeling af Karleby, der for størstedelen bestod af små lodder eller rettere større haver. Så var der et vittigt hoved, der fandt på at kalde denne husrække for "Smalby" - et navn der er bibeholdt til vore dage.

ET SKUD I NATTEN

En mørk, kold vinternat for 261 år siden, da klokken nærmede sig midnat, den 12. februar 1723, vækkedes nær halvdelen af det sødt slumrende Stubbekøbing af et skud. Hvad var der dog sket? Da borgere og soldater strømmede sammen i Vestergade, hvor lyden kom fra, fik man hurtigt forklaringen. Ud for ejendommen matr. nr. 7, lige ved brønden, fandt man en af garnisonens kendte officerer, ritmester Hans Christoffer Kaas, død, ramt af en kugle.

Et drab! Af gerningsmanden var ikke det mindste spor, og der var i nattens mulm og mørke ikke andet at gøre, end at bære den dræbte officer hjem til hans kvarter og så vente til næste morgen med at få opklaret, hvad der var foregået.

Begivenheden gjorde et dybt indtryk i den lille by, hvor man ikke i mands minde havde oplevet noget tilsvarende. Derimod har den nok gjort knapt så meget indtryk på garnisonen. Stubbekøbing havde først for ret nylig, omkring afslutningen af Den Store Nordiske Krig, fået garnison, nemlig 2 kompagnier (ca. 200 soldater) af oberst Niels Rosenkrantz-Schacks Kyrassér-regiment, 2. Fynsk Nationale. De var indkvarteret i nogle nyopførte barakker, som lå på det sted, hvor Elversvej og Asylvej nu går.

Man var i staden endnu knapt nok fortrolig med den hårde og brutale tone, der herskede blandt de militære, såvel menige som befalingsmænd. Blandt officererne hørte dueller og drab til dagens orden, så bortset fra, at man beklagede, at en dygtig officer og god kammerat var revet væk, henregnedes begivenheden blandt hans ligestillede ved de to Stubbekøbing-kompagnier som noget, der kunne forekomme i enhver garnison. Forskellen i den civile og militære bedømmelse af begivenheden kommer ret tydeligt frem, når vi ser på to personlige vidnesbyrd, der er bevaret op til vor tid. Først på formiddagen den 13. februar red en ordonnans fra Stubbekøbing til Nykøbing, hvor regimentsstaben lå, og hvor regimentschefen også boede. Ordonnansen medbragte en foreløbig indberetning fra Stubbekøbing-garnisonens højstkommanderende officer. Oberst Rosenkrantz-Schack satte sig straks til sit skrivebord og udfærdigede en foreløbig indberetning til kongen. Den findes i dag i Rigsarkivet i København.

"I allerdybeste underdanighed" foredrog han heri på tysk - der var det mest anvendte sprog i hæren på den tid - hvad desværre var sket: at ritmester Hans Kaas, da han ville begive sig til sit kvarter, var blevet dræbt på gaden i Stubbekøbing ved et morderisk skud, og det af en rytter af ritmester Timees kompagni, som løjtnant Rosenkrantz efter den arresterede gerningsmands udsagn og tilståelse skal have forledt til denne slemme gerning.

Disse ord var alt, hvad chefen ofrede på selve begivenheden - så gik han over til det, der naturligvis for ham var langt det vigtigste: at bede om at få en ny kompagnichef i stedet for ham, som kompagniet var blevet berøvet "bei diesen traurigen Cassum" (ved dette kedelige uheld), som han udtrykte det.

Langt tungere tog byens sognepræst, provst Jesper Engberg, på sagen. Han lod - hvilket var noget meget sjældent forekommende - indføre en hel lille beretning om den i kirkebogen, hvor han dog ved indføjelsen tog fejl af datoen:

"Imellem den 13. og 14. februar om natten klokken imellem 11 og 12 begichs her i Stubbekøbing et uhorlig, forskrækkelig og umenneskelig mande-mord imod højædle og velbaarne herr ritmester Hans von Kaas, som af sin uafvildenes hemmelige og morderiske fjende løjtnant Rosenkrantz, der ved sin tjener, rytter Niels Pedersen Birch, på fornævnte tid lod uden aarsag dend fromme sal. Herre og Guds barn saa pludselig ihjelskyde her paa Stubbekøbing gade".

Som det fremgår både af, hvad obersten og sognepræsten beretter, lykkedes det meget hurtigt at opklare selve misgerningen. Straks om morgenen efter drabet opdagedes det nemlig, at et gærde lidt længere henne i Vestergades søndre side var molesteret, ganske givet ved at en mand i tilsyneladende største hast var sat over det - og hvad mere var, på en gærdestav hang et stykke klæde, som ganske øjensynligt var revet af i den pågældende situation. Det var et sikkert spor, som også i løbet af ganske få timer førte til opklaringen, for tøjets farve og art lod ikke megen tvivl tilbage.

Man sammenkaldte sporenstregs mandskabet af de to rytterkompagnier, der udgjorde Stubbekøbing garnison, til parade på samlingspladsen ved barakkerne, og styrken mødte fuldt udrustet.

Der blev holdt eftersyn, og det viste sig da, at der på rytteren Niels Pedersen Birchs kappe var et hul, der nøje svarede til den fundne, afrevne stump klæde, og så var der jo ikke

mere at tale om!

Det blev der heller ikke. Rytteren tilstod straks og lagde ikke mindst skjul på, at han var blevet forledt til sin skammelige gerning af ritmester Hans Kaas' officers-kollega, løjtnant Jens Rosenkrantz. Affærens to hovedpersoner - rytteren havde jo blot været et redskab i løjtnantens hånd - stod dermed i klart lys. Hvem var de egentlig?

Ritmester Kaas, der mistede livet på en så dramatisk måde, var endnu en ung mand, blot 28 år. Han var en af de såkaldte "Mur-Kaas'er" (den adelige slægt Kaas, i hvis adelskjold forekommer en mur som symbol), søn af Hans Kaas til Hastrup, og han blev rytterofficer i 1717. Året efter kom han til det regiment, nemlig 2. Fyenske Nationale, i hvis rækker han endte sin korte løbebane. Allerede fra 1719 var han ritmester og kompagnichef. Det er ikke for meget sagt, at Kaas trods sine unge år var en meget kendt officer på Lolland-Falster, idet han var ejer af Lungholm, som han havde tilbyttet sig i 1721 for Lykkesholm på Fyn. Han var altså uden tvivl en velstillet mand.

Hans banemand, løjtnant Jens Rosenkrantz, tilhørte ligesom han selv en fin gammel adelsfamilie. Han var søn af Jørgen Rosenkrantz til Quitzowsholm og blev landkadet i 1714 og året efter blev han kornet i 2. Fyenske Nationale. Hans karriere her havde dog ikke været så strålende som Kaas' først i 1721 var han blevet løjtnant og havde altså endnu langt til at få eget kompagni.

Det er ganske uklart, hvori motivet til den dramatiske episode er at søge, fordi alt for få akter i sagen er bevaret. I sin foreløbige indberetning sagde regimentschefen, idet han kort gengav de foreliggende omstændigheder, at ritmester Kaas var dræbt "uden årsag". Meget tyder på, at sagen netop er endt således, at ingen årsag er påvist ved forhørene, fordi Rosenkrantz ikke har villet sige noget, og hans oppasser ikke har vidst noget, men blot blidt har pareret ordre. Men naturligvis har der været en årsag til dette ganske overlagte drab, og den har næppe været af væsentlig anden karakter end de mange, der i hine tider gav anledning til dueller mellem officerer, ja endog til drab som det her omtalte - misundelse, tjenstlige modsætninger, uenighed i spil, rivaliseren, og hvad der ellers kunne forekomme. At ingen har kunnet vide noget på forhånd om Rosenkrantz'

skjulte had til Kaas, synes sognepræstens ord om "uafvidende fjende" at tyde på.

Drabssagen beskæftigede sindene i Stubbekøbing i lang tid derefter - selv om den jo gled ud af borgernes synskreds (rettergangen var naturligvis rent militær), da først episodens offer var begravet. Det skete med så megen pomp og pragt, som nu lod sig udfolde på stedet, og fornemt, ikke på kirkegården, men inde i selve kirken, som det berettes i Stubbekøbings gamle kirkebog:

"Og blev den salig Herres og Guds barns højadelige lig ved alle klokkers ringning og parentation, som blev holden af hans velærværdighed provsten, herr Jesper Engberg, i mange højadelige cavallerers og andre fornemme folks forsamling, indsat i Stubbekøbing kirke den 25. februar i hans alders 28. aar og 3 dage".

Parentationen, dvs ligtalen, blev efter tidens skik trykt, og den var ejendommeligt nok en af de sidste, som byens provst holdt, thi inden året var omme, var han selv gået bort.

Ved regiments-krigsretten i Stabskvarteret i Nykøbing gik undersøgelserne og retshandlingerne derefter deres gang efter de gamle, strenge militære regler, men som nævnt vides der ikke meget om dem, eller om hvilke detaljer, der kom frem. Kun slutresultatet kendes, og det blev det dystre, som det nødvendigvis måtte blive, nemlig døden for de to, der direkte og indirekte var skyld i drabet. Små to måneder efter den voldsomme begivenhed havde krigsretten talt, og dens afgørelse eksekveredes med det samme!

Den 1. april 1723 blev løjtnant Jens Rosenkrantz i regimentsstabens garnison i Nykøbing arkebuseret, dvs skudt af en rytter-peloton, stillet af regimentet. Også hans oppasser, eller tjener som det hed, rytteren Niels Pedersen Birch, der havde forøvet drabet, kom til at lide døden, men på en anden måde. Han blev halshugget af profossen, regimentets politibetjent. Så var soning sket i overensstemmelse med de militære love, og livet gik atter sin gang.

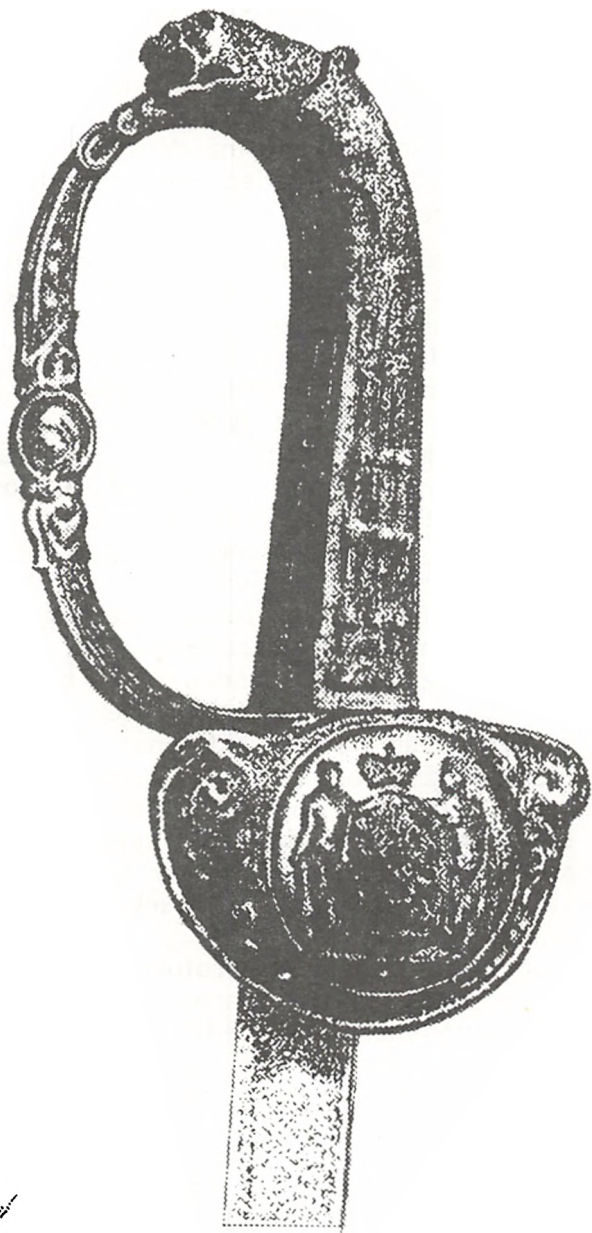
Den enes død, den andens brød, sådan var det også dengang inden for hæren og rytteriet, hvor der netop havde været tale om hårde reduktioner på grund af krigsafslutningen. Rygtet om, hvad der var sket i Stubbekøbing bredte sig næsten med lynets hast til landets mange andre ryttergarnisoner.

Rytteriet var jo dengang hærens næstbedste våbenart, og allerede i løbet af få dage begyndte ansøgninger om den ledige post at strømme ind til kongen. Den heldige arvtager til Jens Kaas' kompagni, blev netop en "reduceret" (altså en der var faldet for nedskæringerne), nemlig ritmester Gedde, som kom til Stubbekøbing endnu inden februar var omme, og som sikkert rykkede direkte ind i Kaas' lønning, kvarter og andre rettigheder. Han må være blevet valgt, fordi han duede til noget, og i hvert fald ikke, fordi han led nød. Han synes nemlig i hvert fald kort tid efter at have købt Skjørringe Hovedgård.

Mordet på ritmester Kaas har nu hørt til historien i over 260 år, og alle de ydre minder herom, også hans grav i Stubbekøbing kirke, er forlængst forsvundet. Erindringen om hin rædselsnat, som om så mange andre begivenheder i byens historie, føres nu blot videre gennem tiderne af nogle få gamle, sirligt prentede dokumenter. Det er dem, der har talt her om skuddet i natten den 12. februar 1723 og dets konsekvenser, og som har givet os denne indsigt i livet i GARNISONSBYEN Stubbekøbing.

Vi har lånt denne beretning, skrevet af Niels Friis, født i 1904, tidligere redaktør af personalstoffet i Berlingske Tidende. Han har skrevet bøger om musikhistoriske, militærhistoriske og kulturhistoriske emner.

484

OFFICERSSABEL FRA STUBBEKØBING.

NU PÅ MUSEET FALSTERS MINDER, NYKØBING F.

DET GAMLE SOGNERÅD I AASTRUP

Denne beretning har vi efter opfordring fået fra sognerådsformand Carl Castensen, Solgården, Stubbekøbing. Den giver et godt billede af sognerådsformandens virke i landkommunerne inden sammenlægningen, sådan som det har formet sig i de fleste kommuner.

Mit første møde med den gamle sognerådsformand var i 1912, og det var i skikkelse af gårdejer Anders Hemmingsen fra Rodemark, som virkede i embedet fra 1898 til 1917. Min familie boede på en gård, der lå en kilometer udenfor Moseby, og vi var fælles med naboerne om at vedligeholde vejen, der førte ud til mit fødehjem. Vejen trængte stærkt til forbedring, og man søgte derfor sognerådet om at få afholdt en åstedsforretning i henhold til lov af 14. april 1865 om istandsættelse af private fællesveje.

Det blev vedtaget, og hele sognerådet med Anders Hemmingsen i spidsen kom gående fra Moseby til mit hjem. Mor havde dækket op til kaffe i den pæne stue, og der sad man så og drøftede sagen med lodsejerne. Det store øjeblik for mig var, da sognerådsformanden selv bad mig hente sin taske med forhandlingsprotokollen. Den havde han sat ude i forstuen. Jeg var på det tidspunkt 7 år gammel, så jeg tog det som en æressag at hente tasken ind til mødet, hvor det, som man var blevet enige om, blev protokolført.

Anders Hemmingsens var særdeles velsituerede, og de havde ingen børn, kun en plejesøn. Det er ham og hans kone Ane, der har skænket den ene af lysekronerne, der hænger i Aastrup kirke.

Når man bladrer i forhandlingsprotokollen fra den tid, opdager man, at der ikke var ret mange sager på dagsordenen til møderne. Alle kommunale ekspeditioner foregik fra sognerådsformandens stue. Her var alt samlet, forhandlingsprotokol, folkeregister, kommunekasse, og udbetalinger af enhver art foregik herfra.

Dog havde man vedrørende udbetaling af hjælp på det sidste fået en hjælpekassebestyrelse. Det var dog kun små midler ad gangen, denne bestyrelse fik at råde over fra sognerådet, så der gik mange henvendelser direkte til sognerådsformanden. I 1917 trak Anders Hemmingsen sig tilbage, og socialdemokra-

tiet fik valgt 4 mand i sognerådet og havde dermed flertal. Man vedtog at vælge snedker Rasmus Hansen til sognerådsformand.

Jeg mindes endnu hvilket røre, det medførte i gårdmandstanden. Nu havde den siddet ved magten i mange år, og hvad så med en snedker som formand, endda en med fast arbejde på et snedkeri i Stubbekøbing, nej det gik aldrig, var de gamle enige om!

Men det kom det til alligevel! Rasmus Hansen var en meget dygtig administrator, og han forblev som sognerådsformand i 29 år til 1946, hvor han trak sig tilbage.

Rasmus Hansen boede i et hus i Oure, og herfra blev kommunen styret videre. Dog flyttede man folkeregisteret til en gård i Vejringe, idet man fandt det mere centralt og formålstjenligt med de mange til- og fraflytninger, som man dengang havde. I 1930 blev også kassererhvervet udskilt fra sognerådsformandens virke, og man valgte en af sognerådets medlemmer til at være kasserer, nemlig karetmager Alfred Nielsen, som boede i Vejringe Krat.

Det ses af forhandlingsprotokollen, at flere og flere sager kom til behandling i sognerådet, men det fremgår også af protokollen, at formanden ledede det hele med fast hånd. Der var megen arbejdsløshed i 1930 og årene derefter, og man måtte rationere det kommunale arbejde. Det gjaldt både stenslagning og afdækning i grusgraven, der blev fordelt med kun 3 ugers kommunalt arbejde ad gangen, hvorpå der skulle et nyt hold til. Inden man atter kunne få tildelt arbejde for kommunen, blev man henvist til at slå stød op i skoven.

Det var svære tider, så også fra den side var der kritik af sognerådet, og det hændte, at en deputation mødte op til sognerådsmødet for at klage. Rasmus Hansen hørte på klagen, men svarede: "Vi kører efter loven, og vi kan ikke gøre mere!" - og så gik man til næste punkt på dagsordenen.

Nu blev Alderdomshjemmet bygget, og der blev indrettet kommunekontor i denne bygning. Kontortiden var hver tirsdag og fredag, og dermed var hele administrationen så samlet. Selv om kassererhvervet var flyttet fra formanden, så førte både han og kassereren stadig hver sin kassebog. Dog lå hovedansvaret stadig hos formanden.

Såvel under første som under anden verdenskrig var der jo rationeringsmærker på mange ting. Det gav et meget stort arbejde for sognerådsformanden at administrere dette. Jeg prøvede på det tidspunkt selv at søge om et ekstra brødkort, men fik af formanden et pænt: "Nej, du er jo ikke hårdtarbejdende, når du holder karl på gården".

Rasmus Hansen måtte hen ad vejen grundet mangel på tid opgive sit håndværk, han blev både amtsrådsmedlem og vurderingsformand for faste ejendomme, så man ser deraf, at også udefra blev han betragtet som en dygtig mand. Han trak sig tilbage i 1946 og afløstes af gårdejer Adolf Panton fra Næs, som stort set kørte kommunen efter de spor, der allerede var lagt. Dog blev regnskabsformen ændret, så han ikke længere skulle føre kassebog. Man fik en kassejournal til dagligt brug, og én gang månedligt blev det hele så hovedbogført og afstemt.

Adolf Panton var ligesom Rasmus Hansen tillige socialudvalgsformand, og det gav dengang et betydeligt arbejde. Man udbetalte aldersrente på kontoret til hver enkelt en gang om måneden.

Adolf Pantons embedsperiode var præget af efterkrigstidens vanskeligheder. Trods adskillige rykkere måtte man vente med et nødvendigt skolebyggeri, for riget fattedes penge. Dog fik man lavet en dejlig sportsplads på det sted, hvor den forventede centralskole skulle ligge.

Adolf Panton var sognerådsformand fra 1946 til 1954, hvor jeg afløste ham og fungerede i embedet fra 1954 til 1970, hvor vi fik kommunesammenlægningen.

Mit arbejde var som mine forgængeres at lede kommunen og sidde med hovedansvaret for regnskabet.

Vi havde to kommunale revisorer, men det var nu særlig amtsrevisionen, vi havde respekt for. De så efter, om vi i enhver henseende fulgte de love og cirkulærer, der var udsendt.

Men udviklingen gik nu rask fremad. Der kom asfalt, så vi kunne forbedre vort vejvæsen. Vi fik bygget Centralskolen, hvor Maglebrænde kommune deltog såvel med hensyn til økonomi som ved tilgang af elever. I det hele taget blev min periode som formand mere udadrettet. Til det formål må jeg fortælle, at vi sognerådsformænd for 5. valgkreds

(5. valgkreds dækkede alle de nuværende kommuner under Nørre Alslev og Stubbekøbing, alene med undtagelse af Sdr.Kirkeby) mødtes een gang om året på Sortsø Badehotel sammen med amtets embedsmænd og Stubbekøbing bys kærner.

Som nybegynder kunne man lære meget ved disse sammenkomster. De gamle sognerådsformænd fortalte om hændelser, de havde været ude for, - og man tog ikke ordet, før man var blevet mere kendt. Jeg endte imidlertid med at blive formand for foreningen, som havde det lange navn: "Forening for Fællesarvertering for 5. Valgkreds". Det var formanden, som skulle indrykke alle de annoncer, som kommunerne havde pligt til at sætte i aviserne i årets løb. Det var altså en fælles sag. Hertil blev lagt udgifterne til fortæringen på Sortsø Badehotel, som gik på samme konto. Man dividerede derpå kommunernes antal op i det beløb, der var brugt, og den derved fremkomne udgift blev bogført i den enkelte kommunes regnskab som "fællesarvertering".

Den mere alvorlige side af sagen var, at der blev løst mange fælles opgaver for kommunerne ved mødet, og top-skuddet må vel siges at være det fælles plejehjem i Nørre Alslev, som vi var 13 kommuner om at opføre.

Arbejdet på kommunekontoret blev mere og mere præget af tilpasning til de forventede større enheder, men den daglige drift gik efter de lagte traditioner. Man udsendte dagsorden før sognerådsmøderne, holdt ikke gruppemøder, men drøftede tværs over bordet, hvad der nu forelå, og formanden førte det selv ind i forhandlingsprotokollen, som man så underskrev, inden man skiltes. Bagefter var man så absolut solidarisk, når man skulle forsvare, hvad der var vedtaget.

Der gik store dønninger vedrørende den kommende kommunesammenlægning, og den blev drøftet i vor førnævnte forening. Det førte så til, at man samlede samtlige sognerådsmedlemmer fra hele Falster til et møde i Åstrup Forsamlingsbygning med indenrigsminister Hans Hækkerup som taler, og han trak så linierne op, som det så ud fra centralt hold. Det gik således, at den deling, han nævnte, kom til at passe - det er de kommuner, vi har i dag.

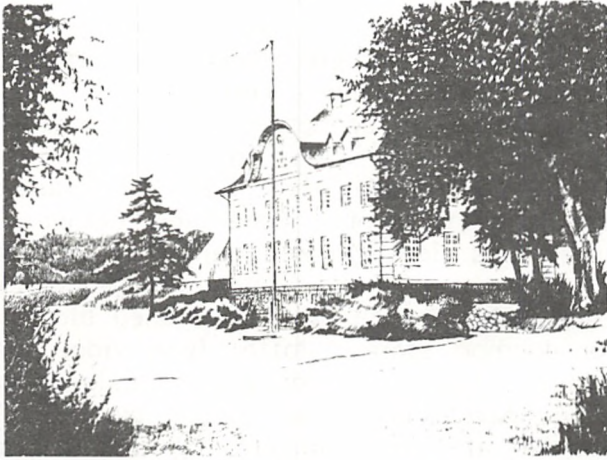
Mit sidste arbejde som formand blev at overføre Folkeregisteret og det sociale arkiv til den nye storkommune Stubbekøbing.

Personlig var jeg stemt for kommunesammenlægningen, idet vi nu havde fået kildeskattesystemet indført, og folkepensionen med dertil hørende beregninger var blevet edb-arbejde. Disse ting havde vi ikke kunnet overkomme med den forvaltning, vi havde i de små kommuner, så det må vel være at betragte som et plus til Storkommunen. Som et minus må vel til gengæld nævnes den ringere kontakt mellem de folkevalgte og beboerne. Vi var vist 56, og nu er de kun 17, det giver en forskel! Dertil kommer den mere partimæssige opdeling af byrådsmedlemmerne, den mærkedes ikke i den grad i de små kommuner.

Men for mig har det været en spændende opgave at være sognerådsformand i Åstrup. Jeg har været med til at forme mange ting, og jeg må være mine sognerådskolleger taknemmelig for den gode modtagelse, de gav mig, når jeg kom hjem fra de nævnte fællesmøder med nye forslag, som i reglen blev vedtaget.

Carl Carstensen

FÆDRE OG SØNNER PÅ NÆSGAARD AGERBRUGSSKOLE

Oprindelig blev jeg bedt om at fortælle om julen på Næsgaard. Men det stod mig hurtigt klart, at de gamle traditioner, der endnu eksisterede i min barndom, var så væsentlig en part af julen, at der først må fortælles om dem. Lærerne må derfor have julen tilgode til et andet år.

Endnu til slutningen af 50'erne varede et kursus på Næsgaard 18 måneder. Fra 1. november til 30. april var eleverne udelukkende på skolebænken. I sommerhalvåret skiftedes 1/2 hold ad gangen (12 mand) til at være henholdsvis i materialen og på skolebænken en uge ad gangen. Sidste halvår var atter teori alene. Hvert halvår sluttede med eksamen.

Denne struktur indebar en "overlapping" om vinteren med et gammelt og et nyt hold, som gav rige muligheder for traditioner. Den væsentligste var "fædre/sønner" traditionen, som - foruden at være det længste landbrugskursus udenfor Landbo Højskolen - var det, der adskilte Næsgaard fra alle andre landbrugsskoler.

Skønt mange "Næssere" havde både ældre brødre, fædre, ja endog bedstefædre, der havde været elever på skolen, var der traditioner, de var helt uvidende om, når de ankom. De gamle "Næssere" værnede nidkært om "hemmelighederne". Traditionerne ophørte, da skolens struktur blev lagt om til kortere kurser, så hvis ikke de skal glemmes, er tiden inde til at tale.

Når de nye elever ankom, fik de straks tildelt en "far" blandt ældste holds elever. I nogle "familier" havde man slægtsbøger med fotos, der gik mange "generationer" tilbage, måske så langt som til "sønnens" rigtige far.

Den første lørdag efter sønnernes ankomst skulle "barslen" fejres med en fædrefest. Først indtog fædrene (i smoking naturligvis) en god middag hos Karl på "Landmanden" i Stubbekøbing. Ballet, hvortil fædrenes damer (mødrene), gamle fædre med ledsagerske, samt et passende antal sygeplejeelever var indbudt, fandt sted i Freys Hotels teatersal, der var passende udsmykket med blomster, narretutte og en kæmpe stork i loftet (gad vide, hvor den er nu!). De nybagte fædre hankede efter middagen op i deres værdighed og marcherede over gaden og ind i festsalen under afsyngelse af "fædre-sången", og så gik dansen ellers til den lyse morgen. Sønerne var lette at genkende, for hvem finder på at tage på landbrugsskole med en smoking i kufferten?

Næste formiddag skulle kræfterne prøves i en fodboldkamp. Sønerne tog det grumme alvorligt, men blev hurtigt klogere når fædrene ankom godt indsvøbt i frakker og bælgvanter bærende målmanden frem i en lænestol, han ikke forlod under kampen. Resultatet blev som regel 20-0 til fædrene. Men derved var sønnernes trængsler ikke forbi.

Bagefter skulle fodboldbanen, som var anlagt på en stubmark, ryddes. Meget snedigt var målstolperne nedstøbt i "sænkekasser", der kunne være anvendt på Farø broen.

Efter denne storstilede modtagelse skulle sønerne så til at lære sig respektfuld omgang med fædrene - samt at spise dobbelt så hurtigt! Det sidste indøvedes ved at fædrene, så såre de var færdige med at spise, gav sig til at skrabe med fødderne, (jeg har aldrig fået vænnet mig af med at hugge maden i mig). Det første, altså det med respekten, blev trænet lige så effektivt. En søn måtte f.eks. ikke gå ind i spisesalen foran en far, eller benytte fædrenes toiletter, eller gå med hat og stok. Det sidste var et værdighedssymbol, der alene tilkom ældste hold. Skønt det efterhånden var gået af mode, at unge i 20-25 års alderen brugte den slags, var det helt sikkert, at 1. maj gik alle sønerne med hat og stok. I sommerens løb sløjede det af, men så såre det nye hold var ankommet, var det fast tilbehør hos fædrene.

Fædrene holdt nogle aftener, der kaldtes "Høvlen". De begyndte med foredrag for begge hold ved en af eleverne. Derefter forlod sønnerne dagligstuen og fædrene gik over til at diskutere dels sønnernes opførsel, dels et nyt nummer af det interne elevblad af samme navn. Dette elevblads motto lød således: "Her er jeg igen, HØVLEN, den evig unge, / endnu engang bruger jeg min skarpe tunge. / Atter er jeg vågnet til dåd. / Ser - hører - og røber alt, / thi jeg er både fræk og kåd. / Nu som før taler jeg mit eget sprog, / filer, høvler af jer de værste knaster. / Lyt til mig og ret jer derefter - så er du klog. / HUSK, AT JEG ALDRIG HELT UDEN GRUND DIG LASTER. / Fædre - I stolte - I husker mig fra sidste vinter, / I er kun omtrent blevet fri for knaster og splinter. / Sønner, I små kære pus, som hygger jer i smug, / vogt jer nu vel, - og sæt aldrig en plet på moder Næsgaards hvide dug."

Fra 38. - og vist nok næstsidste - årgang af "Høvlen" har jeg plukket et par af de blidere bemærkninger: "Det henstilles til den mærkelige Ping, der besørger morgenvækningen for tiden, at udvise en noget mere kultiveret optræden. Blandt andet banker man på, inden man kommer ind."

 "N.N., N.N. og N.N.! Fædrene føler sig foranlediget til over for jer tre små puds på det skarpeste at indskærpe, at det er fædrene, der går først ud og ind ad dørene, også ved vore foredragsaftener; nu må det sikkert være sagt ofte nok. - Prøv på at lade det sætte sig i savsmuldet, der er såmænd rigelig plads."

ENDNU EN INDSKÆRPELSE:

"Det er en god gammel skik her, og hører til god tone, at lyset er tændt på ALLE værelserne på Sønneboulevarden, når Fædresangen synges efter høvlafterne."

 Det sidste hentyder til den tradition, at høvlafterne altid sluttedes med at fædrene - med deres formand i spidsen - marcherede op ad hovedtrappen til sønnernes etage, mens de sang fædresangen og sønnerne ærbødigt stod i de åbne døre. Jeg var så heldig at have værelse lige ved siden af, så selv om jeg forlængst var sendt i seng, snød jeg mig ofte til at liste ind på sønneboulevarden

og overvære paraden.

Hvis de "finere" hentydninger som ovennævnte fra "Høvlen" ikke virkede, skred man til afstraffelse af den formastelige. Det bestod i, at han, når han sov sødest, fik tippet sin seng, så han ublidt vågnede med dyne, krøluldsmdras og løse bundbrædder i en bunke på gulvet.

Min far, "Standeren", der var en meget demokratisk mand, lavede engang et spørgeskema om evt. forbedringer/forandringer, der i blandt udskiftning af de gamle, hårde træsenge. Det blev totalt nedstemt. Man ville ikke undvære "tipningens" fornøjelser.

Midt i december blev sønnerne inviteret på julehygge hos mine forældre. Mor havde altid dårlig samvittighed. Jeg glædede mig næsten som til juleaften. Mens de uvidende sønner spiste kringle og hørte julehistorier i "privaten" (godt langt væk fra sønne-gangen) ommøblerede fædrene deres værelser til det ukendelige. Der blev lagt mange kræfter og megen opfindsomhed i disse "juledekorationer". Mange roer var i dagene forinden blevet udhulede og udstyret med øjne, næse, mund og stearinlys, så de kunne tjene som hoveder på halmmænd i pyjamas. Det var herligt at se de forfærdede sønner, når de genså deres værelser! Oprydningen begyndte ved et stød i fløjten fra fædrenes formand. Det vindende team (to på hvert værelse) fik hver en bajer som belønning - og den skulle drikkes ud i et med heppekor!

Sidste "diskriminering" af sønnerne foregik ved det store fastelavnsbal, men det var nu mere af praktiske grunde. Vi havde kun et begrænset antal gæsteværelser, så kun få kunne få deres damer med til ballet - og det var selvfølgelig kun fædre. Og selv blandt dem, var der nogle, der måtte ud i byen for at finde indkvartering. Til sønnerne blev der inviteret sygeplejeelever fra Nykøbing.

Selvfølgelig var fædre/sønner-traditionen ikke blot opstået for at "pine" de nyankomne. En god far kunne også være til stor hjælp og støtte for sønnerne i mangt og meget. Men først og sidst var alle disse traditioner en rigdom af uvurderlig betydning. Det tør jeg roligt sige uden selv nogensinde at have fået "tippet" min seng (eller blive ophøjet til at gå med hat og stok!

Tiden var løbet fra formen i midten af 50'erne. Men jeg

tilslutter mig min mor, når hun midt i sorgen over min fars alt for tidlige død, glædede sig over, det ikke blev hans lod at skulle lave formen om til kortere kurser uden overlapninger og dermed en afskaffelse af fædre og sønner. Jeg har aldrig været på højskole, men jeg har haft min barndom på Næsgaard "i de gode, gamle dage". Hvilken rigdom for et barnesind!

FÆDRESANGEN

Mel.: Stakkels Hanne..

Gamle Næsgaard, uden mager
 sikke glade fødselsdage,
 vi har udbragt Næsgaard-levet,
 og i stemning er vi blevet.
 Op ad trappen vi marcherer,
 sønnerne må retirere,
 blot af vejen, unge knøse!
 Fædrene ku' let bli' bøse.

Fædre ved, at det sig lønner
 ret at tugte deres sønner,
 mens vi synger fædresangen,
 går vi op ad hovedgangen,
 sønners døre op vi smækker
 så det gennem stuen trækker,
 de har godt af vinterluften,
 det vil hjælpe på fornuften.

Op ad trapperne vi tramper,
 pas nu på, I kære sønner.
 I skal også Næsgaard hædre,
 når engang I bliver fædre.
 Det er kun de gode skikke,
 andet lærer vi jer ikke.
 Næsgaard hædre vi ihærdigt,
 det er Næsgaard-fædre værdigt.

Lisbeth Steensberg Spengler

NORDFALSTER UNDER SVENSKEKRIGENE

Fra overleveringerne véd vi, at det er gået særlig hårdt ud over Falster. Vinteren 1658 var så hård, at den svenske konge kunne gå tørskoet på isen over bæltet fra Fyn til Lolland, og alle, der ejede noget, adel, storbønder og præster, blev udplyndret. Nogle af præsterne flygtede fra Falsters nørre Herred til Sjælland, andre mod Nykøbing, mens enkelte fra det østlige Falster søgte ly i de store skove ved østkysten.

Både Stubbekøbing, Ore, Vejringe, Aastrup og Moseby var under svenskernes besættelse udsat for brandskatning og røveri, næsten halvdelen af gårdene blev afbrændt, og overalt tegnede fremtiden sig elendigt for befolkningen. Fra jordebøgerne ved vi, at f.eks. Aastrup var et landsbysamfund, der bestod af 10 gårde og 2 gårdsædehuse (dvs. huse med et mindre, dyrket jordtilliggende). Landsbyens beboere havde tydeligt nok været fastboende i Aastrup gennem lange tider, man kan følge fæstegårdene fra far til søn i lensregnskaberne. På den måde kan man følge Aastrup helt tilbage til omkring 1600.

Efter at svenskerne havde forladt øen, så det alt andet end lystigt ud. Skattelisterne taler nu om den yderste armod. Mange mennesker betegnes som "betlere" i stillingsbetegnelsen, og i lensregnskaberne står der om mange gårde, at de "antages øde" eller "antages uden bygning".

Præsten i Horbelev på den tid hed Hans Sadolin. Han var søn af præsten i Aastrup. Og gennem Hr. Hans Sadolins dagbog (præsterne omtales altid respektfuldt med Hr. foran deres navn), får vi et indtryk af, hvad der skete under svenskernes hærgen i de nordfalsterske landsbyer:

"Den 22. november 1659 blev vi ganske udplyndrede, vinduer og alle døre og skabe blev med bindøkser sønderhuggede, mit højre akselben (skulderben) blev sønderslået, mine præsteklæder og alt, hvad vi ellers ejede, blev borttaget. Jeg lå udi 8 uger."

Og så er det jo nok gået endnu værre ud over egnens storbønder!

FRA MAGLEBRÆNDE AVIS

Vi bringer et par uddrag af denne såkaldte avis, der blev udgivet for første og eneste gang i 1936, og hvoraf vi gav en smagsprøve i første årshæfte.

Stort boksestævne:

Maglebrænde Husholdningskreds agter i nær fremtid at afholde et større boksestævne i Maglebrænde Forsamlingshus: følgende bokser er indbudt og har alle lovet at efterkomme indbydelsen: I mellemvægt mødes bagermester Karl Hansen, Maglebrænde, med gårdejer Hans Jacob Hansen, Stangerup. I sværvægt mødes mejeribestyrer Andersen, Maglebrænde, med arbejdsmand Karl Jensen. I fluevægt mødes malermester Høj, Maglebrænde, med gårdejer Allerup, Stangerup, og i myggevægt mødes slagtermester Eriksen med parcellist Lars Nielsen, begge fra Maglebrænde. Den største interesse samler sig om kampen i mellemvægt, idet gårdejer Hans Jacob Hansen er indehaver af mesterskabet for Stangerup udflyttere.

Ved en samtale med foreningens formand, fru Lejre, udtalte denne: Vores forenings største formål er at dygtiggøre ikke alene os selv, men også vore omgivelser, og boksestævnet, som vi agter at afholde, er en bestræbelse for at dygtiggøre vores mænd for at gøre dem mere modige, det trænger de i høj grad til, således at vi kan få dem til at optage en kamp med os, for vi kvinder er meget misfornøjede over, at mændene straks griber til harens våben, når de ser en kagerulle i en løftet arm.

Lille ildebrand i en stor lomme:

Da skrædder Lehmann Hansen en dag kom til at diskutere politik med en af sine medborgere, gik det så varmt til, at der gik ild i hans lomme. Under forsøget på at redde sin kære pibe, pådrog han sig nogle slemme brandsår. Han indrømmer nu, at han har brændt sig!

Nu er gåden løst:

En del af Maglebrændes beboere så sidste sommer, at uddeler Steffensen listede rundt inde i sygeplejerskens have med en spade i hånden. Der blev spekuleret meget over, hvad han ville dér, men nu er gåden løst - han ville bare stikke hendes muldvarpe.

Inserat:

Alle bør avertere i Maglebrænde Avis, for det er billigt, den er upolitisk, og den udkommer kun een gang om året, så der kan blive tid til at læse den grundigt igennem, før den næste kommer.

Ærbødigst: Redaktionen

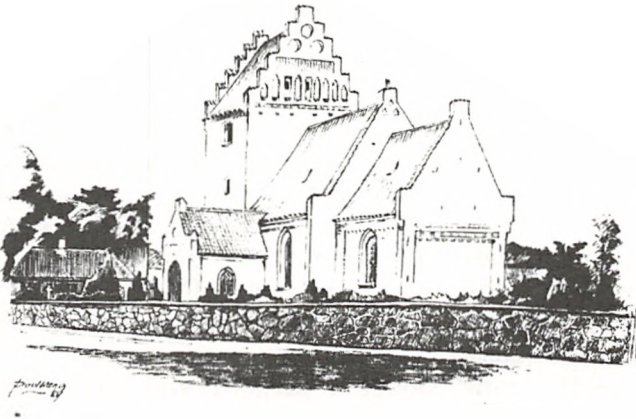
(Det bør i parentes bemærkes, at avisens redaktør, referent og uddeler var Hans Morten Hansen i Maglebrænde).

Revisorembeder:

Pladsen er ledig for to revisorer i Maglebrænde Sygekasse. Ansøgninger må indgives inden 8. marts til karetmager Christensen. Uden at kunne spille Sjavs og l'hombre nytter det ikke at søge pladsen.

P.b.v. Th. Christensen

KIRKEN I NØRRE ØRSLEV

Det menes, at Nørre Ørslev kirke er blevet opført en gang i enten 1200- eller 1300-tallet, i hvert fald forsåvidt angår skib og kor. Senere er tårnet kommet til, det kan man vide, fordi tårnets mur er bygget oven på selve kirkens gavlmur. Dog er tårnet formentlig ikke opført så længe efter selve kirken, for byggestilen er den samme, og man har også anvendt samme materiale og byggemåden er også den, man tidligere benyttede sig af.

Det siges, at det ler, man har anvendt til kirkebygningen, er hentet syd for Nørre Ørslev by, bare nogle få hundrede alen. På præstegårdsmarken findes endnu en eng, der stadig benævnes Teglovns Hule. Hvis disse overleveringer holder stik, må de munkesten, som er benyttet til kirken, være brændt på stedet og gjort færdige til byggeriet.

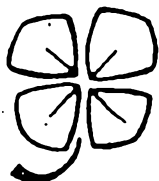
Sådan et arbejde har været ensbetydende med en enorm indsats af befolkningen på stedet, og det krævede også nok en virkelig ildhu, for tænk på, hvor mange år opførelsen af kirken har krævet folks indsats. Det er ikke sådan, at alle samtidigt har virket, der må have været tale om borgerligt ombud. Dengang savnede man naturligvis også alle de utallige hjælpemidler, vi har nu om dage.

At der virkelig kan have været tale om, at munkestenene er blevet brændt i nærheden, støttes af, at man ved gravning i Teglovns Hule ofte er stødt på murbrokker af den gamle munkestenstype.

Kirken har ikke altid set ud som nu. Fra starten var der to indgange. Fra nordsiden er der tale om kvindernes indgang, og sydsidens var forbeholdt mændene. Dengang havde man ikke våbenhus, man gik lige ude fra og ind i kirkerummet. Der var ikke mulighed for at sidde ned under gudstjenesten, for bænke fandtes dengang ikke. Gulve fandtes heller ikke, ligesom man heller ikke havde gulve i beboelseshuse.

Der var alene tale om stampet jord. Vinduer kendtes heller ikke. I stedet fandtes lyshuller med lemme, der kunne lukkes op under gudstjenesten. Endnu ses på kirkens sydside et tilmuret vindue eller egentlig: lyshul. Den indgang, kvinderne benyttede i nordsiden, er tilmuret, men man kan stadig se, hvor den har været.

Når man næste gang sidder i kirken, var det måske en idé at tænke tilbage til "forne tider" og skønne på varmen, siddepladsen og lysets spil gennem kirkevinduerne!

DET FORNEMME BRYLLUP I 1515.

Det mest spændende ved historien er uden al tvivl at læse om personerne, hvordan de var, hvordan de levede. Heldigvis er vi herhjemme i den lykkelige situation, at der på vore store arkiver opbevares enormt mange gamle dokumenter og breve, som er blevet flittigt gransket af historieskriverne og viderebragt til alle os almindelige læsere.

I Falsters Historie står en beretning om Christian II's bryllup med prinsesse Elisabeth, og det, der interesserer os i den forbindelse, er, hvorledes det influerede på Falstringernes liv og økonomi. Adskillige af gæsterne kom over Warnemünde-Gedser, blandt andet Christian II's søster, Elisabeth, der var blevet gift med kurfyrsten af Brandenburg. Men at Falstringerne ikke i et og alt kan have set med milde øjne på de fremmede gæster fremgår af et brev af 2. august 1515 fra lensmanden Oluf Holgersen Ulfstand til kongen. Han fortæller her, at han fra Stege, Stubbekøbing, Nykøbing, Øerne og andetsteds fra havde samlet henved 40 skibe og fiskeskuder, som nu lå ved Nykøbing for at vente på "mark-grevinden" (nemlig Christian II's søster Elisabeth) og andre fremmede gæster.

Da brylluppet oprindeligt var berammet til 1. juli, og gæsterne var ankommet til den tid, må skuderne nu have været samlet for at føre de fremmede tilbage efter brylluppet. Men dette fandt, da Elisabeths ankomst var blevet stærkt forsinket, som sagt først sted den 12. august. Skibene havde, skriver lensmanden, ventet i tre uger, ja mere endnu, og "de fattige mænd", som ejede dem, gav sig ganske svarligen og frygtede for, at deres fiskeri og bjergning forsømtes. Lensmanden mente også, at det ville være kongen "en stor skade og afslag, om samme skuder ej bruger deres fiskeri", men han har åbenbart ikke turdet give dem lov til at løbe nogetsteds hen fra byen uden udtrykkelig besked fra kongen. Kongens svar herpå kender man ikke, men han må vel have befalet, at skibene skulle ligge en stund endnu.

Man kunne forestille sig, at kongen efter brylluppet har ønsket at vise sin dronning hendes eventuelle enkegods. Fra den 23. august findes der nemlig et nyt brev fra Oluf Holgersen, der fortæller, at han netop den dag har fået kongens forespørgsler, om hvor længe han trøstede sig til

at "holde" (underholde) kongen på slottet med et mådeligt tal folk. Lensmanden måtte til svar meddele, at den allermeste "fetalje" på slottet og i lenet var blevet fortæret af de mange fremmede gæster på deres hen- og hjemrejse eller blevet forskikket til København. Hvad der imidlertid var tilbage, hørte Gud og kongen til! Kom kongen over, ville lensmanden række det det længste, han kunne, og deuden arbejde på at indsamle det allermeste, som han kunne fange. I brevet meddelte han samtidigt, at Markgrevinden var kommet vel over til Tyskland for et par dage siden, og at der den dag, da brevet blev skrevet, var kommet andre af de fremmede til slottet, hvilke han ville skikke over med det allerførste.

Hvorvidt kongen efter Oluf Holgersens brev er taget over til Nykøbing sammen med sin unge dronning, ved vi ikke. Muligvis kan han have ladet sig bortskræmme ved lensmandens løfte om at ville "række fetaljen det længste, han kunne". Man ser næsten det hele for sig: fiskerne, der skummer over at skulle være til rådighed med deres skibe, så de ikke kunne komme på fiskeri, Holgersens kvide ved at indse, at han ikke bestandig kan holde disse fattige mennesker fra deres erhverv, samtidig med, at han også har bekymringer, fordi han allerede har måttet skaffe mægtige partier mad frem til København, og nu oven i købet skal pålægge befolkningen at skaffe mere mad til kongen og hans følge ved et besøg på slottet.

EN SØLVSKEN FRA 1702

Tidligere forpagter af Herslebslund, Christian Nielsen, der nu er bosiddende i Skjoldrup, overlod for nylig en sølvske til Lokalhistorisk Arkiv, hvad vi naturligvis var meget taknemmelige for.

Christian Nielsen havde i 1926 under markarbejde fundet sølvskeen i jorden. Den var sammenkrøllet, men kunne med forsigtighed rettes ud. Den blev undersøgt, lagt hen i en skuffe, studeret af og til, men efter et foredrag i Horbelev af en af Arkivets medarbejdere, oplyste Christian Nielsen, at han lå inde med skeen, og at han ikke havde noget mod at overlade den til Arkivet.

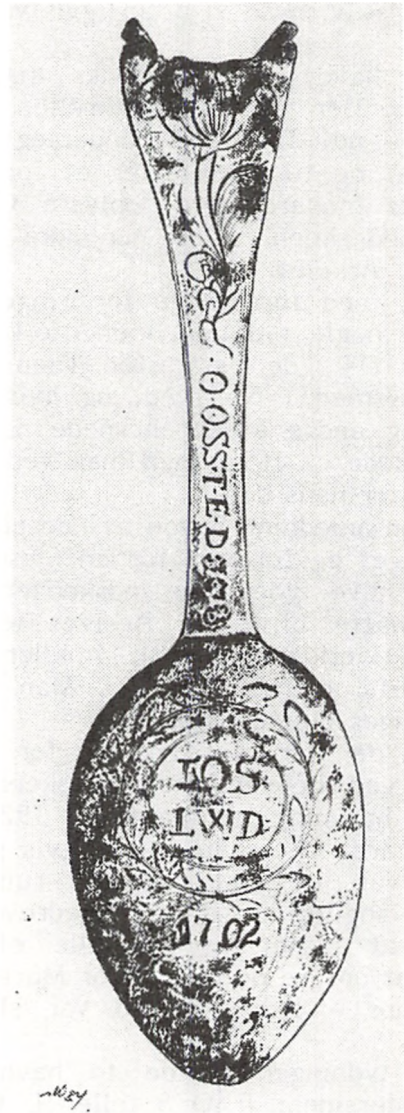
Skeen er forsynet med forskellige forsiringer og på skaftets underside, foruden nogle tydelige, men uforklarlige bogstaver, et mestermærke: DW, der står for Dionis Willadsen, der var en kendt sølvsmed i Næstved, og hvis arbejder kendes fra Sydsjælland og andre steder hernede på Lolland-Falster. Dionis Willadsen døde ca. 1690, men man ved, at hans stempel blev brugt også efter hans død.

Da Arkivet i anden anledning havde ærinde på Nationalmuseet, blev skeen medtaget og forevist for en museumsmedarbejder, da vi gerne ville have tydet hele indskriften og i det lønlige håb, at skeen måtte blive på Arkivet (eller på Falsters Minder). På Museet erklærede man imidlertid straks skeen for at være danefæ og beholdt den. Man ville gerne have yderligere oplysninger om fundsted m.v.

Christian Nielsen, der har fået betaling for skeen af Museet, oplyste derefter ved henvendelse, at skeen var dukket op af mulden under harvning en majdag i 1926 ca. 200 meter øst for Slotshavegård. Det satte naturligvis straks vor fantasi i sving. Fundet var jo gjort tæt ved ruinerne af Bønned Slot. Men slottet angives jo at være nedrevet omkring 1700-1703, og nogle af materialerne skulle efter visse kilder være anvendt til at opføre det hus, hvor Marie Grubbe havde sit færgeshus - i hvert fald var slottet uden tvivl ubeboet i år 1702.

Tilbage står så tydningen af de to navnetræk på laffen (skebladet) på undersiden: F O S (eller L O S) og L W D. Nationalmuseet lægger op til folk fra egnen, om man kan svare på: hvem var dette par (brudepar?) fra 1702, antageligt bosiddende på en af de omliggende gårde, med betegnelsen

FO-søn og LW-datter?
Kan læserne hjælpe os?

STANGERUP GODS

Når danskerne sætter til på gyngerne, har de altid forstået at få gevinsten ind på karrusellerne, det er såmænd ikke en nymodens opfindelse! Midt i 1700-tallet havde kongen sat til på krigen, og nu skulle der likvide midler til at rette op på statsgælden. Vismændene satte sig hen for at finde muligheder, og det bestemtes, at noget af krongodset skulle realiseres.

På Falster ejede kongen store jordområder, der nu blev delt op i Hovedgårde, der blev udbudt på auktion i 1766. I dette årshæfte vil vi ganske kort fortælle lidt om Hovedgård nr. 6, der i skødet blev betegnet som Stangerupgaard. Køberen var kammerråd Christian Kehlet, der i forvejen var forvalter over krongodsets Stubbekøbing distrikt.

Når folk første gang hører om Stangerup Gods, kan det være, at de spidser ører og tænker: Hvor ligger mon det gods, det har vi ikke hørt om før - og så er det lige før, at de planlægger den næste søndagstur for at betragte det! Bliv hjemme venner - der har aldrig eksisteret hovedbygninger til Stangerup Gods.

Christian Kehlet købte som sagt Stangerupgaard med hovedgårdstakst 621 tdr. og kirketiende 58 tdr. for 37.936 Rdl. Han afgik ved døden nogle år senere, og hans enke, Marie Margrethe Egh, førte godset videre og opkøbte yderligere 9 tdr. hartkorn. I den tid, Marie Margrethe Kehlet, f. Egh, ejede Stangerup Gods lod hun bygge et såkaldt hospital, beregnet til at huse 8 fæstere i sognet. Disse bygninger står endnu og ejes af fhv. depotindehaver Carlo Hansen og dennes hustru. Hospitalet er smukt vedligeholdt og er selvfølgelig moderniseret.

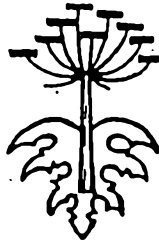
Efter ejerindens død i 1785 skulle jorden sælges. 97 bønder var fæstet til godset, og provst D. N. Blicher i Gunslev fostrede den tanke, at disse bønder skulle købe deres gårde og blive selvejere, og hjulpet af hofagent Staal blev godset købt for en sum af 76.000 Rdl., og for Gunslev kirke betalte de 8.170 Rdl. Hofagent Ditlev Staal var bønderne en god mand, han bød på deres vegne ved auktionen, og desuden kautionerede han for dem, og takket være et lån fra Statskassen kunne købet gennemføres, og hovedgården blev nedlagt.

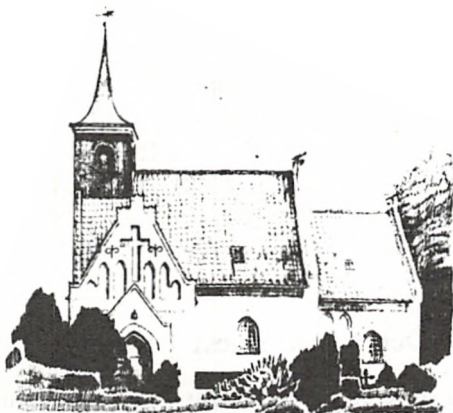
Godset havde bestået af landsbyerne Stangerup, Maglebrænde, Gundslevmagle, Gundslev, Sortsø, Skovby og Skerne.

Bønderne betalte ialt 8.000 Rdl. og afstod hartkorn af hovedgårdstaksten for 6.225 Rdl. De blev hjulpet økonomisk af staten og tilbage var så en gæld på 47.810 Rdl. Hans kongelige majestæt hjalp allernådigst af sin kasse, mod at de årligt betalte et afdrag på 1.000 Rdl. Ialt vil det sige, at bønderne fik overdraget deres gårde for et kontant indskud på 80 Rdl. og med en gæld på knapt 800 Rdl., dvs at hver gård i gennemsnit betaltes med 880 Rdl.

(Hver hel-gård var på ca. 50 td. land, hvortil kom skov og tørveskær).

Der vil senere komme mere om disse overdragelser af kron-godset til bønderne. Andre hovedgårde i kommunen er Korselitze, Skjørringe og Karlsfeld.

Den lille, hyggelige kirke i Karleby havde fra starten hverken spir eller klokketårn. Klokken hang i et murhul i kirkens ene gavl, og der førte et reb ned til jorden, hvor klokkeren så stod og ringede med kirkeklokken.

Omkring 1860 tilbød Det Classenske Fideicommis imidlertid sognet at bekoste et spir på kirken, og dette generøse tilbud blev naturligvis modtaget med tak. Arkitekt Glahn fra Nykøbing stod for opførelsen.

Klokken blev nu anbragt i spiret, men det betød, at man ikke længere kunne betjene klokken på samme måde som før, og da våbenhuset var for lavt og lille, til at man derfra kunne skaffe adgang for ringeren til kirkens loft eller spiret, valgte man som en foreløbig udvej i kirkens ene hjørne at anbringe en stige, der ganske vist måtte rage ind over nogle af stolene på kvindesiden.

Det fik så være - men der var den hage ved det, at man på det tidspunkt havde en kvinde til at besørge ringningen, og denne klavren op og ned af stigen måtte naturligvis vække stor og utilbørlig interesse hos visse i menigheden! Nåh, man vænner sig jo til meget, og inden længe mistede man interessen. Dog har kirketilsynet antageligt fundet det uheldigt, og det blev besluttet at rive det gamle våbenhus ned og opføre et større, der kunne rumme en trappe med adgang for ringeren til kirkens loft.

Senere blev kirkebygningens indretning yderligere forbedret. Der blev indsat nye vinduer - dvs. det var genbrug af kirkevin-

duerne fra Saksjøbing. Derovre flottede man sig nemlig lidt med pengene, for fik man der penge tilovers af de til kirken hensatte midler, - ja så skulle de afstås til Maribo Domkirke, der var fattig. Så ville man da hellere sørge for nye vinduer i Saksjøbing kirke end at skænke noget til Maribo Domkirkes forskønnelse - og dermed havnede de gamle kirkevinduer altså i Karleby kirke.

Den snilde præst i Karleby.

Det berettes om præsten i Karleby, at han havde gået i Den Sorte Skole på Bloksbjerg. Der går det sådan til, at hvert skolehold består af elleve elever, og af dem tager Fanden den, som kommer sidst ud, når skolen er ovre.

Det skete nu, at præsten fra Karleby blev den uheldige sidste, og Fanden greb ud efter ham - men den snilde præst råbte: "Tag ham, der kommer bag efter!" - Det gjorde Fanden så, - men det var præstens s k y g g e , han fik fat i, og den beholdt så Fanden!

En malkepige fra Lidstrup-kanten, som en aften var ude ved skoven i ellekrattet for at malke, så Ellekongen selv stå og sove ved en ellestub med spåbogen Cyprianus under hagen.

Ganske vist havde ellekongen et langt skæg, som hang ned over bogen, men malkepigen var vaks og fik øje på bogen, og hun tog den til sig og løb hjem. - Fra den tid af kunne malkepigen mane, men hun virkede på omgivelserne, som var hun ikke rigtig i hovedet. Præsten fra Karleby hørte imidlertid fra folk i omegnen, hvad der var sket med malkepigen, og han kom så ned til hende. Han blev straks klar over, hvad der var i vejen med hende, og han tog Cyprianus fra hende. - Hun kom sig derpå straks, - men se, siden den tid var præsten meget klogere end forhen!

Engang var folkene på præstens gård taget til skoven for at køre en bøgekævla hjem. Noget efter kom præsten ud i gården til en karl, som endnu var hjemme, og han sagde til ham: "Skynd dig ud og hjælp de andre i skoven, - de har fået den ene ende af kævlen op på vognen, men de kan ikke få den anden ende op også". Karlen blev jo noget

forbavset over, at præsten kunne vide besked om, hvad der foregik helt ude i skoven, men han skyndte sig derud. Og ganske rigtigt, det var som præsten havde sagt: folkene havde kun kunnet løfte den ene ende af den store kævle op på vognen.

Samme præst havde en karl, kaldet Peter. Præsten kunne ellers godt lide samme Peter, men en nat kunne præsten mærke, at Peter listede rundt ovre i kirken med hensigt at stjæle af fattigblokken (kirkebøssen). Præsten manede ham da straks ned i jorden, men da han kom ud og så stakkels Peter sidde i jorden lige til halsen, fortrød han. Han skyndte sig ind efter Cyprianus for at mane Peter op af jorden igen. Men tilbagevendt til stedet måtte præsten til sin beklagelse konstatere, at Peter nu var aldeles nede i jorden, og så kunne han ikke længere hjælpe ham.

REVOLUTIONEN I STUBBEKØBING 1559.

48 oprørske borgere dømtes til halshugning - slap med skrækken

Det er underligt at tænke på, at Stubbekøbing engang har været skueplads for en revolution. - En revolution - eller et oprør - så alvorligt, at 48 af byens borgere blev dømt til at henrettes ved halshugning. Mens sagen stod på, sad de 48 som fanger i Blåtårn i København. Heldigvis endte det hele dog ikke så slemt, som man kunne frygte.

43 af de dødsdømte blev kort efter dommen løsladt mod at betale bod i forhold til, hvad de ejede, mens der savnes sikker underretning om skæbnen for de sidste fem, der formentlig har været hovedmændene. En af dem, Morten Petersen, flygtede, og Mikkel Rask, revolutionens anstifter og hovedmand, var i hvert fald i live 10 år senere, da han bliver impliceret i en ny retssag, fordi han har beskyldt en kvinde i Stubbekøbing for hekseri.

Revolutionen - eller oprøret - fandt sted i foråret 1559, og dommen over de 48 oprørere blev afsagt på Københavns Slot den 4. august samme år i overværelse af kongen, Frederik II, og hele hans råd, deriblandt kansleren, Johan Friis, Otto Krumpen, Peder Skram, ridder Oluf Munck, Jørgen Lykke, Holger Rosenkrans, ridder Iver Krabbe, Herluf Trolle og Korfits Trolle.

Anledningen til revolutionen var noget så banalt, som at Stubbekøbings sommermarked var blevet ophævet samt utilfredshed med, at et par af byens rådmænd havde vist ødselhed med offentlige midler.

Sommermarkedet (som fra byens første tid havde fundet sted hvert år på Sankthansdag) havde der stået strid om en del år forud. Nogle af byens borgere, givetvis handlende, fandt, at markedet var mere til skade end til gavn, og det lykkedes dem at få gennemtrumfet, at markedet blev forbudt. Kongebrev om forbudet blev udstedt fra Nykøbing Slot den 3. august 1556.

Forbudet vakte misfornøjelse i vide kredse og skabte de følgende år alvorlig splid mellem almuen og byens råd, og helt uden grund har misfornøjelsen åbenbart ikke været. Nogle år senere blev det nemlig i et åbent kongebrev bekendtgjort, at "markedet i Stubbekøbing, der tidligere hvert år

holdtes Sankthansdag, men siden blev nedlagt efter borgerskabets klage, formedelst vrang undervisning (urigtige oplysninger) atter må holdes St. Hans Baptistes Dag (dåbsdag) med heste og andre ikke forbudte varer". - Og så føjes der til, at kræmmere, der besøger markedet og bygger kramboder, skal give penge af deres bodepladser, og ingen fremmed må gå på markedet med deres varer. Borgerskabet skal hjælpe byfogeden med at indkræve kronens told, bøder og andre rettigheder, forsvare ham mod overlast og påse, at kronens rettigheder ikke underslås eller forkrænkes.

De to mænd, der havde pådraget sig folkets vrede, var Mads Kristensen og Niels Hansen. Mads Kristensen havde været på rejse til København og Hamburg for at købe et skib til byen - et Bye Skib - og havde på disse rejser "tæret rundeligen af byens penge", mens Niels Hansen havde pådraget sig vrede for lignende udskejelser under en tur ti. København, hvor han på Rentekammeret skulle aflevere byskatten. Optakten til revolutionen fandt sted 4. påskedag (onsdag den 30. marts) om aftenen, da den ene af byens to borgmestre, Mads Bunker på rådhuset skulle fremlægge det årlige regnskab for byens finanser.

Fra gammel tid var det skik, at særlige offentlige handlinger altid skulle overværes af et råd på 24 mænd som repræsentanter for offentligheden - faktisk den første begyndelse til en borgerrepræsentation.

Som skik var, havde borgmesteren bestilt en tønne øl til "de 24 mænd", som dette udvalg almindeligvis kaldtes. Det medførte, at "de 24 mænd" ud på aftenen blev drukne og forlod rådhuset. Kort efter kom der bud fra dem med krav om, at to af rådets medlemmer skulle nedlægge deres poster. De to var Mads Kristensen og Niels Hansen.

Før rådet kunne nå at svare på denne udfordring, kom der igen et bud med besked om, at "de 24 mænd" nu havde afsat ikke blot de to førnævnte men også borgmestrene og de øvrige rådmænd samt byfogeden! Næste dag valgte "de 24 mænd" ud af deres kreds af tilhængere et nyt navn på 24 mænd, som derefter udpegede to nye borgmestre, fire nye rådmænd samt en ny byfoged. Samtidig "besvor" de hinanden, at de alle 24 ville stå sammen og følges ad til landstinget (det lokale tingsted), hvor de ville kræve at få byens sommermarked tilbage.

Flere gange var "de 24 mænd" og deres tilhængere på landstinget, og hver gang mødte de frem, bevæbnet med "rør" (bøsser) og tændte lunter, våben og "væрге". Imens fortsatte imidlertid det lovligt valgte, gamle råd sit arbejde i bytinget, og selv da "de 24 mænd" en søndag lod lyse til rådhusstævne fra kirkens prædikestol og bagefter på dette stævne forlangte byens nøgle, byens segl, bøger og regnskab udleveret, nægtede den gamle øvrighed at efterkomme en sådan ordre "efterdi de havde svoret en herre og koning og ikke "de 24 mænd" med deres tilhængere."

Trods vægringen skete der ikke den gamle øvrighed nogen overlast. Derimod satte "de 24 mænd" et brev op til kongen, som på det tidspunkt befandt sig med sin hær foran Heide i Ditmarsken for at bekæmpe oprørske bønder. Underskrivere på brevet var Rasmus Kragh, Olle Bødker og Olle Nielsen og to andre. Den ene, Mikkel Rask, drog af sted med brevet, hvori det meddeltes, at byen er uden øvrighed, og at "de 24 mænd" derfor anmoder kongen om at godkende, at man har valgt Jens Guldsmid til byfoged, og at man desuden "på menighedens vegne såvel som på kongens" - havde valgt to af brevskriverne til borgmestre og fire andre til rådmænd på det, at byen ikke skulle være uden forsvar (øvrighed). Hvad kongen har sagt til sendebudene vides ikke, men den 15. juni skrev han brev til Claus Hvitfeldt på Halsted Kloster, lensmand i Ravnsborg len og samtidigt rådende over det tidligere bispesæde "Sjørupgård", nu et selvstændigt len med bl.a. Stubbekøbing hørende under sig. ("Sjørupgård" lå, hvor nu Fogedgården i Sørup ved Eskilstrup er beliggende). I oprørernes brev til kongen stod intet om, at det var "de 24 mænd", der havde afsat det gamle råd, og kongen beordrer derfor Claus Hvitfeldt til at undersøge, om de nye mænd, der er valgt til borgmestre og rådmænd, er duelige i deres embeder. Er de det, må de gerne for kongen blive siddende i deres embeder, til kongen engang kommer til Falster, så de kan sværge ham troskab. Derimod befales det Claus Hvitfeldt på kongens vegne at vælge en anden til Byfoged, "thi med byfogedens valg har borgerne intet at bestille." - Her må indskydes, at reglen var, at borgerskabet valgte borgmestre og råd, hvorimod valget af byfogeden foretoges af lensmanden, fordi byfogeden var kongens repræsentant i lokalsamfundet. Imidlertid var det hændt i nogle årtier under Christian III's regering, at borgerskabet i visse byer

havde tiltaget sig retten til også at vælge byfogeden, og denne "ret" til selv at vælge sin øvrighed kan have bibragt borgerne i Stubbekøbing den opfattelse, at de så også kunne afsætte samme øvrighed, hvis den ikke handlede, som borgerne fandt rigtig. Christian III var imidlertid død samme år (1559), og hans efterfølger, Frederik II, tålte altså ikke, at borgerne havde denne frihed mere. Det var jo enevældens tid.

Før kongens brev når frem til Claus Hvitfeldt, har denne allerede været i forbindelse med oprørerne. Den gamle magistrat havde nemlig indanket sin afsættelse for landsdommeren, og sagen blev behandlet på et møde i landstinget den 5. juni. Claus Hvitfeldt spurgte først "de 24 mænd" hvorfor de, således som det anføres i et senere retsreferat, kom til landsting med "våben og væрге og med rør og tændte lunter". Det var forbudt almuen på Falster at bære våben, og Claus Hvitfeldt forlangte, at de skulle lægge "slige rør og lunter" fra sig. "De 24 mænd" nægtede dette. Mikkell Rask sagde, at han og hans tilhængere selv havde betalt samme rør, og at de fortsat ville bære dem men ingen skade gøre med dem. Dette var en meget alvorlig krænkelse af tingstedets fredhellighed og var måske det, der i sidste ende gjorde, at alle 48 oprørere blev indsat i Blåtårn, og sagen endte for kongens retterting på Københavns Slot. Claus Hvitfeldt gjorde på landstingsmødet ikke yderligere forsøg på at få oprørerne til at lægge deres våben fra sig. Derimod stillede han krav om, at oprørerne skulle garantere for, at den gamle øvrighed fortsat kunne fungere uden indblanding fra oprørernes side. Mikkell Rask svarede hertil, at han og hans parti først ville gå hjem til deres by, og hvem der siden ville have garanti af dem, kunne komme og tage den der. Før de drog hjem, rettede Mikkell Rask og hans tre fornemste fæller, Peder Mønbo, Hans Snedker og Morten Persen fornyede beskyldninger mod den gamle borgmester, Mads Bruncker og Niels Persen, om at det var dem, der var gået i spidsen for at få sommermarkedet afskaffet. Videre fornyedes beskyldningen mod Niels Hansen for ødselhed med byens penge under turen til København, hvorimod den tilsvarende beskyldning mod Mads Kristensen ikke gentages. Til gengæld hævder "de 24 mænd" nu i stedet, at Mads Kristensen blev afsat som rådmand, fordi han tidligere i et landsting overfor almuen havde røbet indholdet af et brev, Christian III havde sendt til byen.

Claus Hvitfeldt reagerede ikke herpå, men spurgte i stedet "de 24 mænd", om de havde klaget over, at borgmestre og råd gjorde dem skade før de afsatte dem, ligesom han ønskede oplyst, hvilken hjemmel de havde til at afsætte borgmestre og råd, som havde svoret deres herre og konge trofasthed. Mikkell Rask svarede hertil, at "de 24 mænd" har retten til at lede byen og derfor havde afsat den gamle magistrat og valgt nye mænd dertil. Claus Hvitfeldt spurgte igen "de 24 mænd", om de har andre beskyldninger mod de gamle borgmestre og råd, hvortil Mikkell Rask svarede, at de "gjorde regnskab som dannemænd og havde derfor dennem intet at skyldte". Claus Hvitfeldt spurgte endnu en gang Mikkell Rask og hans folk, om de ikke på rådhuset og i bytinget havde hørt kongelige breve blive læst op om, at ingen må gå uden for byens grænser med våben - med "rør og tændte lunter", som det hedder i retsreferatet, og han advarer dem endnu engang mod at bekæmpe den gamle magistrat. Yderligere tilbød Claus Hvitfeldt, at dersom "de 24 mænd" vil trække valget af de nye borgmestre og rådmænd tilbage, vil han personligt dømme mellem parterne. Mikkell Rask råbte hertil: "Siger nej, I dannemænd, alle sammen. Vi vil ikke have dem til borgmestre og råd", og alle hans tilhængere svarede tilbage, at de ikke ville have de gamle borgmestre og råd men de nye, som de selv havde valgt.

De gamle borgmestre og rådmænd ville imidlertid ikke vige pladsen.

"De satte udi alle rette, om fornævnte Mikkell Rask med sine medfølgere og tilhængere ikke havde gjort uret i det, at de så uden årsage havde afsat dennem og byfogeden af deres embeder og sat dennem selv udi stedet igen og gjort slig mytteri og oprør udi kgl. majestæts købstad og frie lande og om dennem ikke derfor burde at stande til rette".

Nu bliver Mikkell Rask bange og begynder at trække i land. Måtte "de 24 mænd" ikke handle som de gjorde, når borgmestren, Mads Bunker, ved regnskabsaflæggelsen 4. påskedag selv havde sagt, at de var gamle mænd og ønskede at blive afløst i deres embeder. Måtte de ikke sætte Niels Hansen af, når han vitterligt havde ødslet med byens penge under sin Københavner-tur og Mads Kristensen, fordi det var ham,

der havde fået forbudt Falsters bønder "at føre godt" til Stubbekøbing marked. Til sidst sagde Mikkel Rask, at han stod i den tro, at det var gammel skik, at de selv i deres egen by måtte sætte "i og af", hvem de ville have til borgmestre og råd.

Der var imidlertid intet at gøre for Mikkel Rask og hans fæller. Det gamle råds påstand om, at sagen måtte for retten, blev taget til følge. Sagen kom for kongens retterting i København, og både de første og de sidste "24 mænd" kom i Blåtårn.

I dommen, der som nævnt blev afsagt på Københavns Slot den 4. august 1559 i overværelse af kongen og rigsrådet hedder det:

"Og kunne fornævnte Mikkel Rask med sine anhängere ingen skellige årsage hverken sige, bevise eller give til kende, at de udi nogen måde var forårsaget til så at afsætte borgmester, råd og byfoged og gøre slig oprør og miteri med mange flere ord og tale, dennem dersom på både sider imellem var. Da efter tiltale, gensvar og sagens lejlighed, og efterdi de første 24 mænd så have nævnt andre 24 mænd, og de så have afsat vor borgmester, råd og byfoged og sat (andre) af dennem selv i den sted igen uden al skellige årsage, og vor embedsmand på vore vegne uadspurgt, og gjort slig oprør udi vor og kronens frie købstad og lande, findes fornævnte 48 mænd og alle deres anhängere til hobe at være oprørske mænd og bør derfor at straffes på deres hals, som andre oprørske mænd bør straffes".

Senere meddeler rettertinget i et brev til Claus Hvitfeldt om sagens udfald, at "de 24 mænd" og deres anhängere var blevet dømt som oprørere og havde været i tårnet (altså Blåtårn på Københavns Slot), men nu var blevet frigivet på fem nær. Claus Hvitfeldt skal lade beskrive for alle boslod (ejendele), som af borgmestre og råd angives som delagtige i oprøret og optinge med dem som oprørere (d.v.s. idømme dem bøder efter deres økonomiske evne), hvorefter han skal sende kongen klart register på, hvad som er optinget. Endelig skal Claus Hvitfeldt søge at finde Morten Petersen, som var med i oprøret, men som er flygtet. Når han fanges, skal han sendes til København for at dømmes.

Om det nogensinde lykkedes Claus Hvitfeldt at få fat på Morten Petersen vides ikke. Men således endte altså revolutionen i Stubbekøbing 1559, den revolution og det oprør, der er gået over i historien under navnet borgmesterstriden.

Gustav Malmros.

FORHISTORISK HJERNEKIRURGI PÅ ØSTFALSTER EN REJSENDE EUROPÆER!

Da kammerjunker Classen i 1838 indleverede "en større urne" med indhold af stenkiler, -flækker og -knive samt flere skeletdele bl.a. omfattende et kranium med stort hul var han nok ikke selv klar over, at kraniet var ganske enestående her i Norden. Fundet blev omhyggeligt indført i Nationalmuseets protokol under fund nummer 4631.

Fundet hidrører fra en "stærkt ødelagt jættestue". Selve kraniet er derimod velbevaret, som man kan se af fotografiet gengivet efter Johannes Brøndstedts Danmarks oldtid (side 316). Kraniet er efter prof. H.A.Nielsen bedømt til at være fra en 40-årig mand, og den ovale trepanationsåbning måler 55 x 44 mm. Det spændende ved fundet er, at knogleranden er indhelet og glat, så manden har overlevet operationen. Jeg er ganske klar over, at min gamle læremester prof. Eduard Busch ville have protesteret vildt og inderligt, hvis en af hans assistenter havde forsøgt sig med en sådan adgang til hjernen, idet der umiddelbart under kranievæggen på dette sted ligger en stor blodåre, som enhver neurokirurg ville undgå at lædere, men beviset for, at det har kunnet lade sig gøre allerede i stenalderen, er altså her.

Når man sammenligner denne enestående trepanation med en så fuldendt teknisk udførelse med andre kendte trepanationer på kranier fundet her i Danmark, må man erkende, at alle de andre trepanationer har været det rene fusk sammen-

lignet med Næskraniets operatørs fremragende tekniske færdighed. Som eksempel kan nævnes kraniet fra Kellerød (Slagelse egnen). Kraniet har mærker efter læsion i venstre tindingeregion og bærer mærker efter operation med skrabning af knoglen, men manden er død kort efter operationen, idet der ikke er spor af helende knogleprocesser.

Da man ikke har kunnet finde lignende veludførte trepanationer her i Norden melder den tanke sig naturligvis, om manden er kommet fra et andet himmelstrøg. Var manden en indvandrer, som døde under rejse i Norden? I den henseende vides, at trepanationer har været udført i Sydfrankrig i den yngre stenalder. I Lozèredalen er fundet over 150 skeletter med kranier, alle med påfaldende store trepanationsåbninger af oval form: helt op til ca. 6 x 8 cm. Koncentrationen af disse fund bliver yderligere interessant, når man så samtidig kan finde disse udtagne knogleskiver forsynet med lille borehul som tegn på, at knoglen er blevet anvendt som smykke eller amulet på brystkassen af skeletterne. Trepanation på ikke i forvejen læderede kranier har næppe beroet på en klinisk vurdering af menneskets syge tilstand, men har formentlig været motiveret med en kultisk betydning. Hos de omtalte sydfranske stenalderfolk kunne det være fristende at tro, at det har drejet sig om et broderskab, som har gennemgået samme ritual og som har færdedes sammen. Tanken om, at een af brødrene har været på rejse og så har bukket under for en eller anden sygdom fjernt fra Frankrig, kan vel ikke helt afvises.

Nutildags anvender man ved åbning af kraniet en teknik, hvor man anlægger en række borehuller i omkredsen af det stykke af knoglen, der skal fjernes og med en smal båndsavklinge, der føres ind mellem borehullerne udsaves knoglen. Operationen kan også udføres i lokal bedøvelse, idet knoglen efter fjernelse af benhinden ikke er særlig følsom. Men operationen udført med disse flintsten og flintsave fundet i Frankrig har absolut ikke været for tøsedrenge. Om man på dette tidspunkt har kunnet bedøve delinkventerne med rusdrikke eller gift, ved man vist ikke meget om.

Prof. H.A.Nielsen skriver i sit særtryk 1911 foruden om beskrivelsen af trepanationens rande, at der findes en lille revne i knoglen bagtil; (den kan ses på billedet!). Revnen

angives at være opstået efter dødens indtræden. Men et brud på knoglen opstået efter slag mod hovedet eventuelt førendé til en indre blødning i hjernen, ville også kunne have bevirket mandens død, så derfor mener jeg ikke, man vil kunne skelne sikkert mellem de 2 muligheder, idet i ingen af de 2 tilfælde ville revnen i knoglen være vokset sammen. Har manden fået en voldelig død her på Falster ?

Som det fremgår, er der rejst flere spørgsmål i denne lille oversigt, men det er nok vanskeligt at besvare dem.

Jeg har forsøgt at efterspore det medfølgende materiale i den fundne urne, det ville jo være spændende at kunne finde frem til en knogleamulet med borehul i af samme størrelse og passende til Næskraniets trepanationsåbning, men Nationalmuseet har ingen viden om, hvad der er blevet af det andet indhold i Classens urne (museumsinspektør Elisabeth Munksgaard).

En ny arkæologisk undersøgelse af den svært medtagne jættestue vil vist ikke have megen chance for at finde frem til en eventuel benamulet - det ville da være et svineheld.

Vi må vist stadig betragte den 40-årige som en indvandrer i Danmark. Hvad han ville her og hvorfra han kom og hvordan han døde, får vi vist aldrig opklaret, men handelsvejene har formentlig været langt mere benyttede og har strakt sig meget længere ud i Europa end vi lærte i skolerne, og når man ser på kortet, findes Næs lige øst for Noret, som strækker sig nord på til Søborg og hermed ud til Grønsund. Man kunne let få den tanke, at vor ukendte europæer er kommet ad søvejen og ad de nordeuropæiske floder!

Jeg kan ikke lade være med at skæve til hans kranie, når jeg besøger Nationalmuseets stenalderssamling. Har han talt fransk, da han levede ?

Vagn Westergaard-Nielsen

SYGEKASSERNE I LANDDISTRIKTERNE

På landet havde hver kommune eller sogn sin sygekasse. De fleste blev stiftet i 1860'erne eller 1870'erne. Senere blev de statsanerkendte, nemlig i tiden fra 1890 til 1900 eller deromkring. Allerede tidligt efter dannelsen af foreningerne begyndte man at knytte en begravelseskasse til sygekassen under devisen, at "det meget ofte påfører den længst levende mand eller kone, foruden sorgen og tabet af en kjærlig ægtemage, tillige en forøget sorg for at få denne begravet". Sygekasserne stiftedes, for at "interessenterne af al magt kunne understøtte hverandre i sygdoms tilfælde, for ej at komme til at søge hjælp hos det offentlige fattigvæsen, der svækker mandens selvfølelse, og så at sige berøver ham sin ret som statsborger."

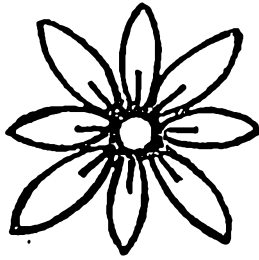
Om Karleby-Horreby-Nr. Ørslev Sygekasse véd vi, at på en generalforsamling i februar 1872 overlodes formandsposten til væver Hans Petersen i Nr. Ørslev. I 1880 valgtes ny formand, og han overtog en kassebeholdning på 4 kr. 25 øre og en sparekassebog på 15 kr.

Kontingentet var da for kvindelige medlemmer 17 øre pr. måned og for mandlige medlemmer over 18 år var det 33 øre pr. måned, men så til gengæld gav sygekassen også ydelser til fri læge og medicin, 33 øre i dagpenge, og man fik gratis leveret igler, blodkopper og klystér.

Det kneb meget for formanden at få det til at gå rundt, og han henvendte sig da til sognerådet om at støtte foreningen, men det kunne der ikke være tale om. Senere gav sognerådet dog løfte om at yde et tilskud på 33 øre pr. medlem på den betingelse, at medlemmerne gav lige så meget. Det vedtog man så på en ekstraordinær generalforsamling.

Dog riget fattedes stadig penge! Men så løb bestyrelsen sammen, og man vedtog at råde bod på manglende likvide midler; man henvendte sig til Det Classenske Fideikommis om tilladelse til at afholde en fest i Korselitze skov. Det er vistnok danskernes store fortjeneste, at de har fundet ud af at samle penge ind på en fornøjelig måde, hvad end formålet måtte være! Altså efter indhentning af tilladelse til, at festen kunne holdes, blev festpladsen solgt til en gæstgiver for 100 kroner - dog med et lille forbehold: tombola'en,

den beholdt bestyrelsen for sig selv, det var åbenbart for givtigt at sælge bort! Festen afholdtes i 1891 og gav 370 kr. til kassen - og også i de følgende år holdtes der fester - nu var der både til de syge og til begravelseskassen!

DET STOD I STUBBEKØBING AVIS:**23. januar 1900:**

Horbelev Sogns Sygekasse holdt søndag eftermiddag ordinær generalforsamling i P. Andersens sal i Horbelev.

Formanden, lærer Corfitzen, Bregningen, aflagde det reviderede regnskab, der godkendtes.

Forskellige andragender bevilgedes.

Da lærer Corfitzen, der i 15 år har været formand, bestemt frabad sig genvalg, valgtes urmager Andersen, Horbelev, til formand, og tømrer Jørgen Jørgensen, Bregninge, til næstformand. Til bestyrelsesmedlemmer valgtes tømrer O. Jeppesen, Horbelev, smed Lauritz Jacobsen, Bregninge, og Peter Svendsen, Halskov. Til revisor valgtes tømrer Petersen, Horbelev.

Samme dag:

Dilettantforestilling i Maglebrænde.

Onsdag den 11. og torsdag den 12. februar, hver aften kl. 7, opføres af dilettanter i Maglebrænde Forsamlingshus:

En Villie,

finsk folkekomedie med sang i 1 akt.

Nettooverskuddet tilfalder Maglebrænde Sogns Sygekasses bestyrelse.

10. februar 1900:

En ny skole vil i den kommende sommer blive bygget af Maglebrænde kommune. Arbejdet herved er overdraget murer Petersen, Eskilstrup, som indgav det laveste bud.

13. februar 1900.

Dilettant i Maglebrænde.

Trods det forrygende vejr kunne den røde lygte hænges ud ved Maglebrænde Forsamlingshus til meddelelse om, at alt var udsolgt - flere måtte endogså gå med uforrettet sag, da de ingen biliet kunne få! I Maglebrænde bydes denne gang på et stykke, som med sine 4 afdelinger er et ret antageligt stykke at give sig i lag med. Desuden gives der i tilgift "Kloge Ellen", der netop hører, om man så må sige, til dilettanternes repertoire. Begge stykker fik en særdeles fin udførelse.

De spillende tog med sikker hånd på rollerne, fyldte godt i dem og bevægede sig frit og kvikt over scenen, så tilskuerne lærte særdeles godt at kende de mennesker og forstod de situationer, som findes i det pågældende stykke, og i En Villie er der dog megen handling og mange personer. Der var også rigeligt med bifald og fremkaldelser, så det var alt i alt en god førsteforestilling.

Der varsles om fuldt hus de kommende aftener, og det vil hjælpe at give krus i Sygekassen, der erholder netto-overskuddet.

17. februar 1900.

Salg af gamle skoler med hølodder.

Ved den i dag afholdte auktion i Forsamlingshuset i Vejringe over de Aastrup kommune tilhørende gamle hølodder faldt budene således mod nærmere approbation i løbet af 4 uger: Moseby ældre skole med tilhørende hølodder opråbtes for 8.000 kr. - Højstbydende blev murer J. P. Jørgensen, Moseby, med 5.600 kr.

Lundeskolens med tilhørende hølodder opråbtes for 8.000 kr. Højstbydende blev tømrer Jens Peter Jensen, Truelstrup, med 5.700 kr.

23. februar 1900.

I selskab med en livlig dame (under Stubbekøbing! red.) En bekendt københavnsk forretningsmand var forleden i selskab med en livlig dame. Dagen efter opdagede han til sin store skræk, at han var 400 kr. fattigere. En tegnebog med dette beløb var spurlost forsvundet.

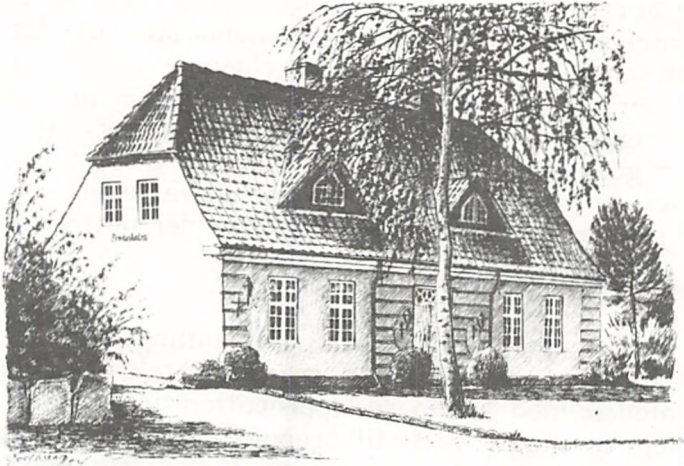
Nu har damen tilstået, at hun har reddet tegnebogen. - Pengene havde hun dog omsat i pynt!

S.D.

Forskellige lommetyverier skal have fundet sted ved dilettantforestillingerne i Maglebrænde. Det er kvindernes portemonnær, det er gået ud over, og man har fundet en del tomme koster inde under dansegulvet. Politiet skal nu se at finde gerningsmændene til denne genistreg.

22. april 1900.

Stubbekøbing Mølle med tilligende ca. 6 td. land er af Landbo-standens Sparekasse i Nykøbing F. solgt til handelsgartner Andersen, Nykøbing F., for 14.000 kr. Ejendommen tiltrædes straks, og det skal efter forlydende være den nye ejers mening at lade møllen rive ned og bruge lodden til gartneri.

OM RYTTERSKOLERNE PÅ FALSTER

I året 1720 sluttede den store nordiske krig.

Krigen havde som alle krige tæret på landets pengebeholdning, og når dertil kom misvækst, brande og en periode med pest, vil man forstå, at tiderne har været strenge. Men nu var der altså fred og - takket være støtte og garantier fra Frankrig og England - en, om ikke ærefuld, så dog tålelig fred.

Freden markeredes ved, at enevoldsherskeren Frederik IV lod bygge det smukke Fredenborg slot samt, trods landets svage økonomi, gik i gang med at opføre et stort antal skoler, de såkaldte rytterskoler, der også rejstes i taknemmelighed over, at kong Frederik nu havde opnået den betragtelige alder af 50 år uden at sygdom, krig og pest havde skadet ham personligt.

Skolerne opførtes i bestemte egne af Danmark i et antal af 240. De kaldtes oprindeligt "Frederik IV's kongelige skoler", og når de siden har fået navnet "rytterskoler", skyldes det, at de blev opført i de såkaldte kongelige rytterdistrikter. Kongen, der selv var en dristig rytter, interesserede sig stærkt for hærens rytteriafdeling, og han reorganiserede en gammel ordning med, at de kongelige godser, krongodset, stillede rytteri til hæren, således at der nu indrettedes ialt "12 rytterdistrikter", nemlig 3 i Jylland, 1 på Fyn og 8 på Sjælland, Lolland, Falster og Møn.

Skolen lod på denne tid meget tilbage at ønske, skolebygningerne var i mange tilfælde usle, og undervisningen var mangelfuld. Ofte var det degnen, som jo egentlig var tilknyttet kirken, der virkede som skoleholder, og hvis ellers Holbergs Per Degn i "Erasmus Montanus" blot nogenlunde svarer til virkeligheden, har det ligget tungt med lærdommen.

Rytterskolerne rejstes i årene 1720-27, og det blev ganske statelige bygninger, opført som de var i grundmur af holstenske mursten og for de flestes vedkommende med tegltag. Hver skole kostede 5-600 rigsdaler, som det blev pålagt rytterdistrikterne at skaffe til veje.

Skolebygningen havde et grundareal på ca. 90 kvadratmeter og indeholdt lærerbolig, bestående af stue, køkken, sovekammer og spisekammer, samt skolestue på ca. 35 kvadratmeter og endvidere en lille stald.

Der er kun ganske få af rytterskolerne, der står uændrede i vore dage, de fleste er enten revet ned eller ombygget til andet formål.

Men et specielt minde om et stort antal rytterskoler har man dog, nemlig den mindetavle, Frederik IV lod opsætte over indgangsdøren. Er en ny skolebygning rejst i stedet for en nedslidt rytterskole, har man oftest flyttet rytterskoletavlen med, og man har værnet om den med betydelig pietet. I "Bogen om Rytterskoletavlerne", der udkom i 1971, har bogens forfatter, Sigv. Ellkier-Pedersen, (der for øvrigt i perioden 1955-60 var skoleinspektør i Stubbekøbing) gjort fyldestgørende rede for rytterskoletavlerne og deres skæbne. Tavlernes størrelse varierer noget, men længden er ca. 73 cm og højden omtrent det halve.

Øverst på tavlen står kongens monogram, og lige herunder er der en latinsk indskrift, der lyder således:

Hanc Scholam, hujusq ad instar Ducentas Quadraginta in Circulis ad perpetuo alendas duodecim Cohortes Equestres, a me institutis, dundavi.

Oversættelse:

I året 1721 har jeg grundlagt denne skole og i lighed med den 240 i de distrikter, som er oprettet af mig til stadig at underholde 12 ryttereskadroner.

Dernæst kom følgende vers:

Halvtredsindstve År, GUD har DU mig opholdet,
 At Sygdom, Kriig og Pest mig intet ondt har voldet,
 Thi yder ieg min Tack, og breeder ud DIT Navn,
 Og bygger Skoler op, de Fattige til Gavn.
 GUD lad i dette Værck DIN Naades Fylde kiende!
 Lad denne min Fundatz bestaa til Verdens Ende!
 Lad altid paa min Stool, een findes af min Ætt
 Som meener DIG MIN GUD! og DISSE SKOLER rætt.

Falster udgjorde ét rytterdistrikt, og i den nuværende Stubbe-
 købing kommune byggedes der skoler i følgende byer:
 Maglebrænde, Vejringe, Moseby, Horbelev, Falkerslev, Horreby
 og Sdr. Kirkeby.

Om mindetavlerne fra de pågældende skoler kan følgende
 oplyses:

Maglebrænde:

Den oprindelige rytterskole blev nedrevet i 1955, men allerede
 omkring år 1900 var der bygget en ny skole, hvortil tavlen
 dengang flyttedes. Selv om Maglebrænde skole nu er solgt
 til privatbeboelse, findes tavlen stadig i gavlfeltet over
 indgangsdøren.

Vejringe:

Tavlen flyttedes i 1907 til den nedlagte Vejringe skole, hvor
 den er placeret i en højtsiddende niche.

Moseby:

Tavlen flyttedes i 1898 til en ny skole, der dog nu er nedlagt.
 Da Moseby skole i 1980 solgtes af Stubbekøbing kommune,
 flyttedes tavlen til Åstrup centralskole, hvor den har fået
 en smuk plads indendørs.

Horbelev:

Tavlen er flyttet 2 gange, først i 1907 og siden i 1966, da
 skolen blev stærkt udvidet. Tavlen er opsat i skolegangen.
 Den tager sig godt ud på det pågældende sted og er i god
 forfatning.

Falkerslev:

Også her har 2 flytninger fundet sted, i 1878 og i 1960, da
 den foreløbigt sidste Falkerslev skole byggedes. Den findes
 stadig i skolens forgang, selv om skolen nu er nedlagt og
 virker som omsorgscenter.

Horreby:

Tavlen er flyttet i 1868, 1920 og i 1960, da den opsattes i den nybyggede "Møllebakkeskolen"'s forgang - en smuk placering og en smuk tavle.

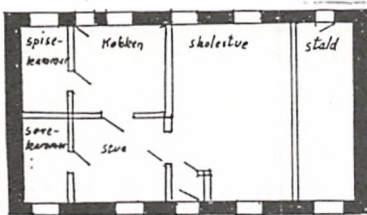
Sdr. Kirkeby:

Tavlen her er egentlig den interessanteste i kommunen, idet den sidder i den oprindelige rytterskole, der nu er ombygget til privatbolig.

Der kunne skrives meget - og der er skrevet meget - om rytterskolerne, dog stedet her er ikke til længere artikler, men interesserede vil kunne finde adskilligt rytterskolestof på biblioteket, og det vil i den forbindelse være rigtigt igen at nævne Sigv. Ellkier-Pedersens "Bogen om Rytterskolerne". Der er forud for denne bog gået et stort arbejde med eftersporing af rytterskoletavlerne samt undersøgelse af deres udførelse, ejendommeligheder og historie.

Opførelsen af rytterskolerne betød en højnelse af skolevæsenet i Danmark. Det lykkedes efterhånden at få bedre lærerkræfter til de nette og hensigtsmæssige skolehuse, og dertil kom, at kongens initiativ fulgtes op landet over på mange private godser.

En udvikling hen mod den store skolereform i 1814 var sat i gang.

Grundplan

Rytterskoletavle

DE RIGTIGE FATTIG-FIRSERE - FOR 100 ÅR SIDEN!

Vi snakker i disse år megt om, at krisen kradser og om fattigdom blandt de dårligst stillede, men kun et par generationer tilbage, nemlig for et hundrede år siden, var der tale om en ganske anderledes fattigdom. Vi gengiver lidt af det, som en tidligere fodermester i Lidstrup, Emil Hansen, beretter om i sine erindringer:

Mine forældre har fortalt mig, at jeg er født den 19. december 1873 i et lille hus, der stadig ligger midt i Lidstrup by (Emil Hansen har nedskrevet sine erindringer i 1952). Inde i byen lå dengang fire gårde og sytten huse, alle stråtækte. Lidt udenfor byen ligger en gård, hvor der lå og stadig ligger en kæmpehøj. Midt igennem denne gamle høj var der en hvælving af store kampesten, hvor vi børn mange gange morede os med at krybe igennem. Mit første hjem husker jeg ikke så meget om. Da jeg var 6 år solgte mine forældre huset og købte et andet, hvortil der hørte 3 tdr. land mosejord. Til Lidstrup hører der nogle moser, der stadig kaldes Troldemose. Om der nu har været værre med trolde dér end andre steder, skal jeg lade være usagt, men det var da dér, vi flyttede ud.

Det var et meget gammelt hus. Væggene var muret af håndstrøgne lersten, og i vinduerne sad nogle små ruder. Når vi kom udefra og skulle ind i huset, kom vi ind i et lille køkken. Forstue var der ikke. Der var heller ingen komfur, men en stor åben skorsten. Under den var der muret en forhøjning, og oven på denne var der noget, der kaldtes en arne. Cirka 3 alen oppe i skorstenen var der indmuret to jernskinner, og på disse blev en lang krog hængt til at bære de store gryder, når der skulle vaskes. Der var også en trefod af jern, som blev anvendt på arnen uden om ildstedet, og så blev de mindre gryder og pander anbragt på den. Længere tilbage var der en bageovn med en jernlåge foran. Fra køkkenet kom vi ind i den første stue. Gulvet var af stampet ler. Møblerne bestod af et temmelig langt bord og en lang og en kort træbænk, alle malet brune. Der var to træstole og en slagbænk med hængsler på låget, så den kunne lukkes i. Om dagen blev den brugt til at sidde på, og om natten lå to af de mindste børn og sov i den. Der var halm i bunden

og ellers lidt dyner og tæpper. Der var også i stuen en stor egetræs-vugge og et lille spejl, og en klokke, der skulle trækkes hver 8. dag og endelig to træsenge med halm i bunden. I den ene sov mine forældre og i den anden to eller tre af mine søskende. Bag denne stue var der en anden, og i den var der bræddegulv. Der stod også en seng og i den sov to af de største søskende. Møblerne bestod af et stort klædeskab, og en gammel dragkiste og en stor egetræskiste med to rosenkranse på. Der var også årstal, men hvilket husker jeg ikke. Så var der en rok, en garnvinde og en aflang kurv, som min mor lagde ulden i, når hun kartede. På væggen hang to billeder, det ene var Jomfru Maria, og det andet var Jesu Korsfæstelse.

I denne stue var der ingen kakkellovn, og hvor var der koldt på en vinterdag. Jeg mindes, hvordan min far ofte kom og bredte sin skindpels over os, når vi var kommet i seng. Belysningen var en lille køkkenlampe, men mange gange måtte vi nøjes med et lille glas, hvori der var en så stor hals, at der var plads til en stor prop. Igennem denne blev der trukket en lille rund væge, som blev stukket ned i glasset, der aldrig var uden halvt fyldt med petroleum. Om vinteren ville vi alle gerne være kakkellovnen så nær som muligt, og så satte min mor den lille lampe på en stol ved kakkellovnen, og der stod vi børn udenom, eller vi lå og krøb på lergulvet.

Ved den anden side køkkenet var der en lo, og oven på denne var der lagt nogle stænger til at bære korn og halm og hø. Loen blev brugt til at tærse med plejl i, og der stod min far og bankede om vinteren, og så blev kornet fejlet sammen, så loen var ren. Han kastede derpå kornet, og det gik til på den måde, at han brugte en lille træskuffe noget lignende en ildskuffe til kakkellovnen. Med den smed han det hele ned bag på loen, og kornet fløj jo længst væk. Avnerne blev tæt ved. Han fejede dem væk og fik så fat i et rundt sold, som han blev ved at ryste til kornet var nogenlunde rent. I den sidste ende af huset var der lavet plads til en ko, men hvor var der koldt, når frost og sne rigtig meldte sig. Der var også et lille udhus beregnet til opbevaring af brænde og tørv, og der var desuden plads til en halv snes høns.

Et par år havde vi også både en gase og en gås, og hvor vi børn dog forundrede os over den omhu gåsen altid viste sine æg, hun pillede dunene af sig selv og lagde over æggene. Når så gæslingerne kom, var der ikke godt at være for gasen, han både bed og slog hårdt med vingerne, når vi nærmede os gæslingerne.

Der var ikke noget, der hed at købe ildebrændsel, det var der aldrig kontante penge til. Om vinteren fik min far lov af skovfogeden at rydde stød op, og hvor har min mor og jeg, og min bror, der var to år ældre, mange, mange gange med hver en hjulbør trillet ud i Hannenov Skov og hentet lidt af det mindste, især store huggespåner. Når vi så kom hjem, blev de lagt i det øverste rum i kakkellovnen og tørret lidt. Vi måtte så godt som altid fyre med grønt brænde. Om sommeren skar min far meget tørv på Horreby Lyng, og så måtte vi børn, så snart vi kunne, med ud på lyngen og trille tørv ud på pladsen, som vi fik anvist af lyngfogeden. Når så tørvene havde ligget lidt, blev de først stablet i små tårne, senere blev de stillet i store stakke, hvori der var et godt læs. Betalingen var hver tredie stak. Hvor kunne der være uhyggeligt derude på lyngen en dag, hvor solen rigtigt varmede. Så var der mange hugorme, og vi løb jo derude på de bare ben. Jeg kan næsten ikke tænke mig, at der er nogen, der har haft et mere fattigt hjem, end det, vi børn voksede op i. Vi var 11 søskende. Min far havde lært bødkerprofessionen, men han havde ikke ret meget arbejde. Grunden var ofte den, at han ingen penge havde til at købe materialer for. Om sommeren gik det nogenlunde, men når vinteren rigtig satte ind med hård frost og sne, var det helt fortvivlende.

Min mor var meget spinkel af vækst og havde altid et svagt helbred. Særlig hendes ben var det galt med, der var næsten altid hul på dem, og så var de fulde af store åreknuder. Men trods alt ville hun ikke give op, hun arbejdede næsten altid over evne.

Hvor der er så stor en børneflok, der er vel nok noget for en mor at spekulere på. Det er dog hende, der bliver råbt og kaldt på både dag og nat.

Min mor bagte alt vort brød i bageovnen. Om aftenen, inden hun begyndte at ælte melet, tog hun et sold og rystede rugmelet

således at det fineste mel faldt igennem, og når hun havde til to brød, holdt hun op. Disse to brød var sigtebrød, men denne frasigtning gjorde jo ikke rugbrødet bedre.

Tøjet til os alle var næsten det værste. Købe noget nyt kunne der ikke være tale om, men så fik mor fra mange steder en gammel kjole og en frakke og et par benklæder, og så vendte hun tøjet og syede kjoler og bukser til os børn. Jeg kan tydeligt se hende siddende ved kakkeloven ved siden af den lille lampe.

Der sad hun ofte, når alle vi andre gik i seng. Vort skoletøj var altid lappet, men rent.

Efterhånden som vi voksede op og skulle ud blandt fremmede, sagde hun altid til hver enkelt af os: "Lad mig nu se, at du altid følger sandheden og aldrig rører noget, som er de andres, og at du altid vil være ærlig og tro. Og skulle der komme et ord imellem jer, så ti stille!"

Ingen har haft større godhed og omsorg for sine børn, end hun havde, og trods alt det, hun måtte igennem, klagede hun sjældent, og aldrig nævnede hun et ondt ord om andre mennesker.

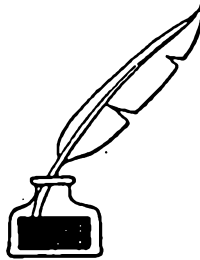
I vore skønskrivningsbøger fra den gang, vi gik i skole, skrev vi ofte: Få er som fader, ingen som moder. - Det har jeg tænkt meget på mange gange.

Jeg vil fortælle om en juleaften, det må have været i 1881 eller -82. Det var en hård vinter med frost og sne, i brændeskuret var der ikke ret meget at fyre med, og i det lille kammer, hvor maden opbevaredes, var der også kun lidt. Min mor græd og var helt utrøstelig, og hun sagde til os børn: "Det bliver dog vist den fattigste jul, vi endnu har haft. Jeg kan slet ingen udvej øjne til at få lidt at glæde jer med." - Når nøden rigtig bankede på døren, nævnte hun altid Vorherre, og det gjorde hun også denne gang.

Lillejuleaftensdag stod vi børn i stuen og kiggede ud af de små ruder, der for det meste var fulde af isblomster, men vi fik da øje på en mand, der kom gående ned ad markvejen. I kirkerne er der en bøsse, hvor gode mennesker engang imellem lægger en skilling, og sådan var det også dengang. Den mand, der kom, hed Rasmus Skov. Han var valgt til at være med til at uddele disse penge til de mest trængende til jul. Da han kom ind, lagde han 6 kroner på bordet. Den glæde, der blev over de 6 kroner, er jeg ikke i stand til

at udtrykke.

Tidlig juleaftens morgen gik min mor op i brugsforeningen i Horreby og købte mel og fedt og lidt andre varer, og hvor var hun glad, da hun kom hjem, over at hun vidste, at nu kunne hun glæde os juleaften. Hun bagte en stor portion pandekager, og vi fik alle så mange, vi kunne spise. Vi havde intet juletræ.

HOLBERG PÅ FALSTER

I Holberg-året 1984, hvor Holbergs liv og indsats har været genstand for nye vurderinger, og hvor flere af hans komedier har været opført, bør det vel også nævnes, at han i nogle måneder i året 1711 opholdt sig på Stubbekøbing-egnen. 1711 er peståret i Danmark. Byldepesten var fra Asien over Konstantinopel trængt op i Europa. I 1708 havde den nået Polen, gik herfra til Tyskland, og med svenske tropper kom den til Sverige. Danmark gik længe fri, men i 1710 bragte søfolk smitten til Helsingør, og skønt man fra de danske myndigheders side gjorde sig store anstrengelser for at standse den frygtelige sygdom, var den snart i København og i store dele af det øvrige land.

Der blev gjort adskilligt for at hindre sygdommens udbredelse, bl.a. oprettede man karantænestationer, der skulle tage sig af skibsbesætninger. For Lolland-Falsters vedkommende indrettedes således en karantænestation på Askø.

Folk flygtede fra København: Kongefamilien og regeringen, og i hælene på dem den del af befolkningen, der havde midler til at slippe væk - og steder at tage hen. Mange akademikere forlod byen, og blandt dem den lærde unge magister Ludvig Holberg.

I "Stubbekøbing gennem Tiderne" beretter forfatteren om peståret på vor egn. I 1682 havde byen mistet retten til at have borgmester og råd, uvist af hvilken grund, men forment-

lig i forbindelse med almindelig tilbagegang og fattigdom efter svenskekrigen.

Imidlertid udnævner stiftamtmanden i juni 1711 efter ønske fra byens borgere en "hovedmand", der skal være "Formand for Borgerskabet og andrage og tale deres tarv....".

Årsagen til ønsket om en byformand er nok den truende pest, der krævede en særlig indsats, og man kan da bemærke, at det første, den nyudnævnte "hovedmand", Alexander Montros, foretog sig, var at oprette et ligbærerlav.

Men Stubbekøbing-egnen gik fri - "for en gangs skyld lå Stubbekøbing ikke på ulykkens landevej", som byens historiker, Bering Liisberg, udtrykker det.

Eggen her var da et naturligt sted for den unge Ludvig Holberg at søge hen: Et pestfrit område, der kunne nås uden store rejseudgifter, og som gav mulighed for et billigt opholdssted, hvad der nok har tiltalt den nøjeregnende magister. Holberg ankom i sommeren 1711. I. P. Jacobsen lader ham i romanen "Fru Marie Grubbe" komme sejlene fra Møn. Dette er nok digterisk frihed, for man ved da vist ikke, hvilken rejserute Holberg har valgt - det kunne jo også tænkes, at han er kommet med skib til Stubbekøbing. Han har ikke nævnt noget om det i sine erindringer.

Det var en lærd og berejst ung videnskabsmand, der besøgte Falster; Holberg var dengang 26 år gammel, havde efter skolegang i Bergen studeret filosofi og teologi ved universitetet i København og havde, før han blev 20 år gammel, aflagt den afsluttende eksamen.

Ved hjælp af en lille arv samt ved støtte fra forskellige sider havde det været muligt for ham i de følgende år at foretage 3 rejser: til Holland, til England og til Tyskland, ikke af karakter som vor tids charterrejser, men uddannelsesrejser, hvor rejsemålene først og fremmest var universiteter og udenlandske biblioteker. I 1709 er han tilbage i København og må skaffe sig til livets ophold ved arbejde som huslærer, men ved forskellige forbindelser lykkes det ham at opnå et stipendium samt bolig på Borchs Kollegium, så han blev i stand til helt at hellige sig studier og skribentvirksomhed - ikke som komedieforfatter - det kom først en halv snes år senere - men som forfatter af værker om europæisk og dansk historie.

Om selve opholdet på Falster fortæller hans erindringer intet, men i hans 89. epistel, der handler om mærkelige ægteskaber, kan vi læse om en samtale, han har haft med den nu noget derangedede adelsdame Marie Grubbe.

Det fremgår heraf, at han har opholdt sig i "Borrehuset", hvor Marie Grubbe boede, idet hun passede færgeriet til Møn samt drev den lille skænkestue i huset.

Han nævner Marie Grubbe som et eksempel på en dame, der har giftet sig under sin stand - men som er tilfreds med sin mand og sine vilkår.

Hun har fortalt Holberg, at hun, som han skriver "havde en u-overvindelig Afskye for hendes første Ægtefælle, skjønt han blandt alle Undersaatter var den fornemmeste og tilligemed den galanteste Herre udi Riget ...." og efter et nyt mislykket ægteskab "begav hun sig tredie gang udi Ægtestand med en gemeen Matrods, med hvilken endskiønt han dagligen handlede ilde med hende, hun sagde, sig at leve langt mere fornøyet, end udi det første Ægteskab".

Holberg fortsætter: "Og haver jeg saadant hørt af hendes egen Mund, da jeg var i hendes Huus, som var ved et Færgested udi Falster, på samme Tiid, da hendes Mand var arresteret formedelst en Misgierning".

Holberg drog den konklusion af samtalen, "at just det, som kunde være afskyeligt for andre, var Tønder til Elskov og Fornøyelse hos hende", og han slutter sin 89. epistel om mærkelige ægteskaber med følgende ræsonnement: "Forunder mig derfor ikke, naar jeg hører Tale om selsomme Ægteskab. Thi det er hermed bestillet, som med Mad og Drikke, hvorudi een finder Vellyst i det selv samme, som hos de fleeste foraarsager Væmmelse. Derfor siger man, at den foranderlige Smag foraarsager, at hver Jomfrue bliver gift, hver Mad ædt, og hver Bog læst".

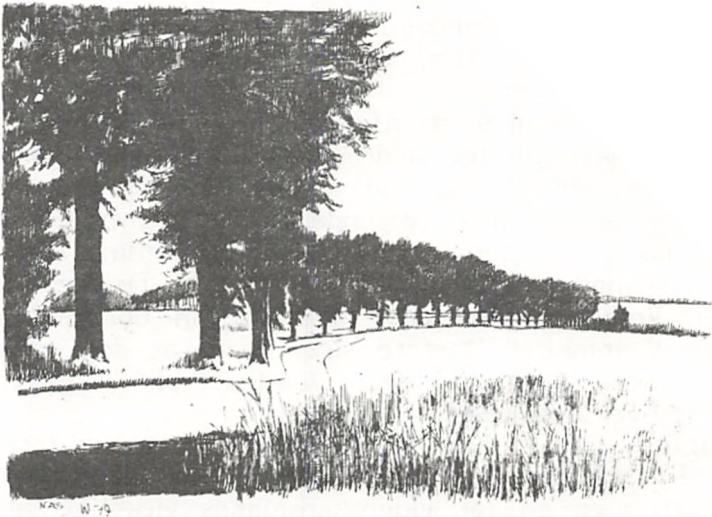
Medens digtere flittigt har benyttet Marie Grubbes forunderlige skæbne som inspirationskilde, har vi her set noget, der ikke er digt, men en tør videnskabsmands virkelige samtale med Marie Grubbe og hans vurdering af hendes ægteskaber. Skulle man imidlertid selv digte videre med hensyn til Holbergs Falster-besøg, kunne man begynde at spekulere på, om han under opholdet i "Borrehuset" har vandret til Stubbekøbing, gået i de krogede gader, kikket indenfor i kirken, siddet ved anløbsbroen for skibe, talt med håndværkere, toldere

og andre byfolk samt med de landmænd, der pløjede og harvede sommerens brakmarker eller høstede hør på engene.

Vi ved fra andre Holberg-epistler og fra komedierne, at han satte pris på at tale med jævne, almindelige mennesker, at han respekterede det daglige håndens arbejde, men også havde sans for medmenneskenes naragtigheder og svagheder. Måske har han truffet og talt med stedets forkuede og fugtige bonde, med den pralende officer, med posekiggeren og med den politiserende kandestøber.

Imidlertid: Pesten ebbede ud i hovedstaden i løbet af efteråret, og Ludvig Holberg forlod den lille verden på Falster og drog tilbage til en anden lille verden i studerekammeret på Borchs Kollegium, inden han gik i gang med nye rejser i den store verden uden for Danmarks grænser.

Kaj Vestergaard Madsen

ET NATURFÆNOMEN

I fimbulvinteren 1942 var Østersøen frosset til så langt ud, øjet kunne række. Så skete det en februar-nat, at isen skruede ind under klinten ved "Sølyst". Så langt kom skruringerne ind under klinten, at træerne med roden blev løftet og sat længere ind i skoven. Et ungt, men højt bøgetræ, stod som en bue med en stor sten på toppen. Stenen var kuret op langs stammen og havde tvunget kronen til jorden.

Det var et så imponerende syn, at folk kom langvejs fra for at beskue dette naturfænomen.

En af de store sten, som isen løftede op på land er forøvrigt benyttet som 4.-maj-sten i Sønder Kirkeby.

RØVERALLÉEN

Under denne spændende betegnelse går en allé, der ligger lidt vest for Bellinge Lægebolig. Alléen går ind igennem skoven og siges at have fået sit navn, fordi der her først i 1800-tallet blev slået en kniplingskræmmer ihjel, efter at han var frarøvet såvel penge, som værdier og varer. Siden den tid er alléen altid i folkemunde gået under navnet Røveralléen.

STENRELIEFFERNE I SØNDER KIRKEBY

I Sønder Kirkeby kirke fandtes der tidligere to stenrelieffer, der rimeligvis stammer fra det 12. århundrede. De befinder sig ikke længere i Sønder Kirkeby, men er nu på Nationalmuseet

Det ene relief forestiller Kristus mellem apostelene Petrus og Paulus, medens det andet har to figurer, forestillende dels en gejstlig med kappe, ved navn Conrad, og dels en verdslig benævnet Toste. I relieffet nævnes tillige endnu et navn.

Som grundlæggere af Nørre Alslev kirke antages at være Styg Keg og Andreas Præst, der vises på et kalkmaleri i deres kirke.

Kalkmaleriet er dateret år 1300, og det skulle være landets ældste daterede kalkmaleri.

At netop disse kirkegrundlæggere - de 3 fra Sønder Kirkeby og de 2 fra Nørre Alslev - nævnes blandt alle de gejstlige fra tiden, skyldes at man ellers kun kender deres navne og ikke har dem afbilledet. Om de to ovennævnte Conrad og Andreas Præst med deres udenlandske navne ved vi, at de i forening med indfødte stormænd har rejst kirkerne i kristendommens første århundrede.

-o-o-o-#-o-o-o-

Hvor den lille mindelund ligger midt i Aastrup by på en umatrikuleret gadeplads, lå der i gammel tid en bysmedie og lige over for dette areal på vejens østre side foran mejeriet (nu Gummifabriken) lå smedens beboelseshus. Der hørte til dette hus en have på omtrent en tønde land. I gammel tid kaldtes det for et u-gårdsædehus i modsætning til "gårdsædehusene", der havde et mindre, dyrket jordtilliggende. Helt tilbage til 1569 menes der at have boet en smed på stedet. Den gamle smedie og u-gårdsædehuset blev nedrevet i 1908, og jorden, hvorpå det lå, blev solgt til mejeriet til forhåve. Smedien og beboelseshuset var købt ved en tvangsauktion af en gårdejer i 1877.

SKOLEHAVEN I VEJRINGE

I året 1851 overlod Det Classenske Fideicommis et jordstykke beliggende midt i Vejringe by til Vejringe Skole, for at man kunne benytte jordstykket til en skolehave for skolens børn. Tanken var, at børnene kunne få lidt undervisning i havebrug og glæden ved at fremdyrke blomster og urter. Direktionen for Det Classenske Fideicommis har jo altid været interesseret i børns og unges undervisning og oplæring.

Det pågældende stykke jord er beliggende bag ved husrækken ud mod Skolestrædet, der på det tidspunkt var sognevejen, der førte fra Vejringe mod Næs. Vejen blev i 1890'erne nedlagt og blev ført uden om den østligste gård i byen. På grund af denne beliggenhed er det vel ikke blevet solgt, men er ligesom skolens gamle legeplads, hvor syskolen var, og en anden plads, hvor en i 1929 nedbrændt syskole lå, stadig forblevet Fideicommisets ejendom.

Lærer Fester, der var ansat ved Vejringe skole, anlagde derpå det overladte jordstykke som skolehave, og i den første tid gik det godt, men snart tabte interessen sig hos børnene, og heller ikke enkelte af byens beboere, som blev tilbudt at dyrke jorden, ønskede at tage imod tilbudet.

I 1905 blev havestykket så af førstelærer R. Jensen beplantet dels med skovtræer, dels med frugttræer, og det resterende stykke jord blev brugt som forsøgsmark og -have.

Senere har førstelærer H. Fr. Olsen ryddet et område, således at haven blev stor nok til, at hver af eleverne i skolens ældste klasse kunne få sin have. Næstældste klasse fik gangene og blomsterrabatterne at passe, og det viste sig at interessere børnene på den måde.

I foråret 1957 har Fideicommiset imidlertid overdraget haven til Aastrup kommune. Haven blev rammen om en lærerbolig, efter at den nye skoleordning trådte i kraft.

Tænkes kan det, at gamle elever fra Vejringe Skole, når de passerer stedet, vil tænke tilbage på den tid, da de havde deres egen lille skolehave at pusle med.

Hvor landevejen går fra Karleby til Sønder Kirkeby i skovbrynet på venstre side af vejen vokser der lidt inde fra vejen en stor eg, der er plomberet mange steder med cement. Den kaldes "Valdemars-egen". Sagnet fortæller, at Valdemar Atterdag har haft sin hest tøjret til dette træ, deraf navnet. Denne gamle eg er for nylig målt til at have en omkreds på 9,6 meter.

Ved århundrede-skiftet 1800-1900 var hele Sønder Alslev's ungdom samlet i kirketårnet for at ringe det nye århundrede ind.

På slaget 24 skød Chresten Mathiesen sin bøsse af inde langs kirkehækken! - Denne nytårsaften stod som en stor højtid for alle de deltagende.

MIDSOMMERSKIKKE

Ifølge gamle overleveringer værnede rønnetræets grene imod al slags ondt, og det måtte man selvfølgelig benytte sig af en aften som Skt. Hans, hvor heksene farer mod Bloksbjerg på deres koste.

Det fortælles, at i Maglebrænde sogn var det god skik i tiden før midten af 1800-tallet, at man hver Skt. Hansaften gik ud og satte rønnebærgrene i hver slags sæd, man havde stående på markerne. Derudover sikrede man sig ved at anbringe en økse i møddingen, og i hver eneste yderdør i huset skulle sættes en kniv.

Malkepigerne havde travlt den morgen, for før solopgang skulle man være færdig med denne syssel, og ydermere måtte malkepigerne slå kors over og under koen - men så var man altså også også helgarderet - nu kunne heksene ikke få magt over noget på gården.

-o-o-o-o-O-o-o-o-o-

Over den formuende købmand fra Nykøbing Chr. Hincheldey, der på et tidspunkt ejede Orupgård, er der i Sdr. Alslev kirke opsat en mindetavle, der begynder: "Læser! Kender du livets skilderi? Her er det: Indgangen til livet er gråd, ungdommen omtumles af utidige ønsker, manddommen indvikles i arbejde, alderdommen føler svaghed, udgangen af livet er gråd. Således er begyndelsen, således er enden!"

Hincheldey døde i 1793.

JACOBS VÆNGE

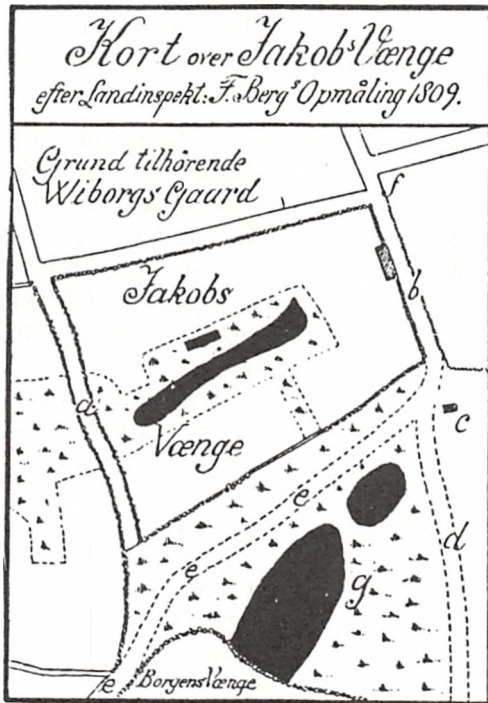
Vi lovede i forrige hæfte at fortælle lidt mere om det gamle bybillede.

Tæt syd for den tidligere omtalte Wiborgske ejendom i Vestergade i Stubbekøbing lå i begyndelsen af forrige århundrede et stort, så godt som ubebygget areal, kaldet "Jacobs Vænge". Dets grænser angives i et skøde således: "Mod syd støder det mod Hestevandingen, mod vest til det mørke stræde, mod nord til den vej, der går langs med Freys bygninger og mod øst til Jødestræde." Skønt kun godt hundrede år gammel, lyder denne beskrivelse så fremmed, så det vil være på sin plads at fortælle lidt mere om dette afsnit af Stubbekøbing, som det så ud dengang og begynde med sidstnævnte stræde.

Fra den gamle købmandsgård på hjørnet af Søndergade (på tegningen betegnet f), "min gård tæt ved Sønderport", som købmand Hee kalder den 1837, skrånede vejen mod syd tidligere nedad for atter at hæve sig lidt ude ved Acciseboden (c) og Bommen. Her skulle nok lige fortælles, at som følge af en lov af 1700, der lagde en afgift på visse landbrugsprodukter, som førtes ind i købstæderne, blev der ved disses "porte" opført boder eller huse til brug for de, der skulle opkræve afgiften, Accisen, og der anbragtes bomme tværs over vejene. - Her delte vejen, ved Acciseboden, sig i to, imod Nykøbing (e) og i Karlsfeldsvej (d), der i middelalderen over broen ved Pæregård (Karlsfeld) førte til Østfalster og Møn. Vejen mod øst, ned til det tidligere gasværk, kommer først til senere. Hvor Jødestræde (b) nu Bagergade, var lavest og lå omkring 1 1/2 meter lavere end nu, havde overfladevandet helt oppe fra Møllegårdsmarkerne gennem tiderne strømmet over vejen mod Tyreholmen, men antagelig omkring ved år 1800 blev Jødestræde hævet op i nuværende højde og i 1815 brolagt. Ved denne hævnings af gaden standsedes vandet vest fra, og der dannedes den på kortet viste dam inde på Jacobs Vænge. At dette mod syd skulle have grænset op til Hestevandingen, studser man over; thi Nykøbingvejen, der ganske vist på dette parti var lavtliggende og først senere hæves og grundforbedres, lå dog imellem, men angivelsen kunne

tyde på, at der, i alt fald til tider, har samlet sig vand nord for vejen. Hvad angår den egentlige Hestevanding (g) syd for, strakte den sig længere mod øst end nu, helt forbi det sted, hvor tidligere Teknisk Skole, nu Stadsingeniørens Kontor, ligger, og nedkørselen til den var fra Karlsfeldsvej. "Det mørke Stræde" (a), nu Elversvej, var dengang en markvej med stengærder på begge sider og stod ikke i forbindelse med Nykøbingvej.

I dette Jacobs Vænges sydøstlige hjørne var det, at A. C. Rasmussen i 1845 begyndte den senere landskendte fabriksvirksomhed. Ved senere udvidelser omfattede fabriksarealet hele den sydlige halvdel af Vænget. Efter maskinfabrikken, som på et tidspunkt hed "Temperværket", kom senere Nyeboe & Nissen A/S, derpå Vølund og nu er det overtaget af Egeskov Petersens Cigarkassefabrik.

GAMLE STUBBEKØBING-MINDER

Fra redaktionssekretær Gustav Malmros i Egå har Arkivet fået tilsendt en dejlig gave, en slægtshistorie med billeder, tegninger og fotokopier af gamle dokumenter, som vi er meget taknemmelige for.

-o-

Bogen er en spændende beretning dels om familien bagud, men også om Gustav Malmros' opvækst i Stubbekøbing. Tænk, hvis mange flere satte sig hen og skrev - eller indtalte på bånd - hvad de kan huske om familien og berettede om deres liv! Ingen forventer, at det skal gøres så fint og med en sådan akkuratessse, som Gustav Malmros har præsteret, men mindre kan sagtens gøre det. Tænk, hvilken kilde til glæde for familien - og selvfølgelig også for Arkivet, hvis vi måtte få et eksemplar!

Da vi har fået lov at benytte stoffet efter ønske, vil vi tillade os at citere et stykke om Gustav Malmros' barndom i Stubbekøbing. Gustav Malmros er født i 1911 i Møllestræde nr. 1.

"I den anden ende af byen lå lystanlægget med Pavillonon, som dengang altid havde musik og optræden om sommeren, og hvor der også tit om sommeren var friluftskoncerter af byens orkester, der var samlet af gasmålerfabrikkens indehaver, P.W. Hellegreen; senere blev disse koncerter afløst af DUI's orkester og af Allert Christensens Orkester, hvor jeg i begge tilfælde spillede med henholdsvis som dreng og som ung. Mit instrument var trompet.

Allert Christensen var byens borgmester og tillige socialdemokratisk redaktør. Så at sige hele byens befolkning hørte på ved disse koncerter som en kærkommen underholdning i en by, hvor der ellers ikke skete meget. I min barndomstid havde vi forøvrigt den tradition, at vi, min far og mor og jeg, en gang hver sommer "tog i anlægget" med medbragt madkurv sammen med nogle af mine forældres venner, en træskomager, hans kone og tre børn. Alle, børn som voksne, glædede sig til denne tur, så hen til den med forventning og levede højt på den længe efter. Ja, meget skulle der ikke til.

Gader og veje var dengang alle belagt med grus eller med brosten og blev om natten sparsomt oplyst af gaslygter, der blev tændt om aftenen og slukket igen om morgenen af en speciel "lygtemand".

Asfalt på vejene kendtes ikke, og bilerne var endnu ikke nået til byen. Alle køretøjer var hestevogne, der om vinteren, når der var sne, blev afløst af slæder og kaner, og så var der "bjældeklang" overalt, hvor disse køretøjer kom frem. Hestevognene med de tunge jernringe om hjulene rungede bravt i gaderne, når de rullede hen over brostenene. Løbskkørsler var ikke usædvanlige, og jeg har i min barndom overværet ikke så få dramatiske situationer, når heste blev skræmte og satte i fuld galop gennem gaderne med en slingrende vogn efter sig. Jeg har også set modige mænd springe ud foran løbske heste, gribe fat i bidslerne og lade sig slæbe med, indtil hestene standsede, dampende og sitrende af nervøsitet og anstrengelse.

For de fleste børn - men naturligvis mest for drengene - var det en yndet sport at "hænge bag i" hestevognene. De kørte jo sjældent hurtigere, end at vi kunne løbe dem op. Så hang vi i armene i vognens bagsmæk og syntes, at det var dejligt. Var man rigtig dristig, kunne det ske, at man vovede sig ind under vognen, hvor man så kunne sidde og balancere på bagakselen. Endnu sjovere var det om vinteren, når der var sne. Så "hang vi bag i" vogne eller kaner med vore slæder, som til samme lejlighed var forsynet med et ekstra langt træktov, der blev stukket omkring bagakselen eller om en hjørnestolpe på kanerne. Så var det herligt at sidde på sin slæde, mens det gik rask af sted hen ad vejen. Somme tider kørte vi faktisk med ret langt ud på landet. Så kunne man håbe på at være så heldig at møde en vogn eller kane på vej ind mod byen, så vi også kunne "hænge bag i" hjem igen.

Dengang holdt man "mørkning" i alle hjem om vinteren. Indtil man skulle spise til aften, sad man i mørke i stuen først og fremmest for at hygge sig, men netop på den tid vel også for at spare på petroleum til lamperne. Kakkellovnslågen blev åbnet på klem, så gløderne fra koksene lyste ud i stuen, og fik man så lov til at stege æbler i kakkellovnens kogerum, var det simpelthen lykken. Æblerne smagte mindst lige så godt, som de duftede.

I "mørkningen" skete det, at "lysmanden" kom, og "lysmanden" var for en lille dreng de blændende lyskegler, der skar hen over den mørke aftenhimmel fra tyske krigsskibe ude i Østersøen mange, mange mil fra, hvor vi boede, akkurat som vi 30 år senere - under den anden verdenskrig - kunne se ildskæret fra de engelske bombardementer af Lübeck og Rostock. Hvad de tyske krigsskibe brugte deres projektører til, har jeg aldrig kunnet forstå, for flyvemaskinerne var jo endnu kun i deres vorden og på det tidlige tidspunkt så primitive, at de endnu ikke var inddraget i krigshandlinger. Det var først i det sidste krigsår, at små åbne to-dækker fly blev taget i brug på Vestfronten.

Jeg har en anden lidt senere erindring fra den første verdenskrig. En dag fór rygtet over byen, at et tysk luftskib - en zeppelin - kunne ses mod syd. Skolebørnene fik fri, folk rendte fra deres arbejde, og alle styrtede op ad Karlsfeldsvej til byens højeste punkt, hvor mange år senere et vandtårn blev opført, og her, ja herfra kunne man se vidunderet. Men ak og ve. Luftskibet sås kun lige over horisonten og lignede mest af alt en knækket blyant. Større var det heller ikke. Men alligevel: Man havde set et rigtigt luftskib. Det var en oplevelse af de helt store, og den gav anledning til mange diskussioner i dagene derpå. Nogle år senere så jeg for første gang en flyvemaskine. Det var en lille åben to-dækker, altså et fly med to vinger oven på hinanden og med snoretræk imellem for at holde vingerne på plads. Maskinen lavede rundflyvninger for byens borgere, og jeg kan huske, at min onkel var oppe på en tur. Over vores hus kastede han sin kasket ud, og jeg kan huske, at den dalede ned i sivene ude ved Noret, men jeg tror ikke, at han nogensinde fandt den igen."

Ikke sandt, sikke en fortælleglæde. Vi vil ved senere lejligheder bringe flere uddrag af Malmros' erindringer.

ÅRSBERETNING

Året 1984 er gået med at pleje arkivet og videreføre aktiviteterne. Medarbejderne i arkivgruppen har fortsat udvist megen interesse og arbejdsiver på mange områder.

Der har været foredragsaftener i Horbelev, Listrup og i flere private foreninger og disse møder har alle været godt besøgt, så man kan heldigvis stadig konstatere en stigende interesse for lokalhistorie.

Arkivet har i det forløbne år modtaget virkeligt mange spændende arkivalier, hvilket vi er meget taknemmelige for, thi uden tilgang vil arkivet gå i stå. Også et stigende antal besøgende i arkivet glæder os meget, det giver jo en god kontakt til mange sider og skaber yderligere grobund for vort arbejde med fortiden.

I det sidste halve år har redaktionen arbejdet med årsskrift nr. 2, som jo er det andet af en forhåbentlig lang årrække; også dette er medvirkende til at knytte flere bånd mellem arkivet og befolkningen rundt om i kommunen. I 1984 er kun planlagt een udstilling, nemlig "Det Classenske Fideicommiss", som åbner medio oktober 1984 på Biblioteket. Jeg kan godt røbe, at det bliver vor hidtil største opgave. Forberedelserne er i fuld gang og mange spændende ting vil her blive vist for første gang. Fideicommissets betydning for vor egn er jo helt uden sammenligning, og vi håber og ser hen til at virkeligt mange vil besøge denne udstilling.

Den 8. maj 1984 havde arkivet den store sorg at miste en af vore yderst aktive medlemmer, Niels Asser Hansen, Aastrup. Han var i sin tid blandt initiativtagerne til oprettelsen af Lokalhistorisk Arkiv for Stubbekøbing og har lagt et stort arbejde i Arkivet.

Jeg vil slutte denne lille årsberetning med at omtale den nystiftede "Lokalhistoriske Forening for Stubbekøbing Kommune". Den er i særdeles god vækst, og vi har et yppigt samarbejde med bestyrelsen. Ideen med en sådan forening har vist sig at være helt rigtig. Den både støtter arkivet økonomisk og skaber mere bredde i vor fælles interesse.

Erik Mahnfeldt
leder af Lokalhistorisk Arkiv

